ԱԽՕՑ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ, ԲԱՆԱՒԻՐԱԿԱՆ, ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐՋԱՆ ՄԻԱՓԵԱՅ

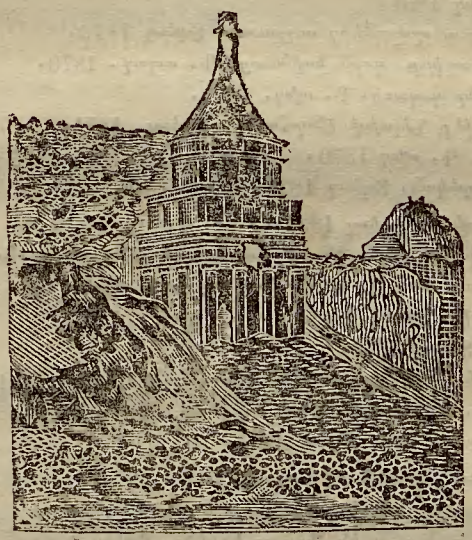

ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ
1875

ՑՈՒՑԱԿ ԳՐՈՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՑՍ

ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԵՒ ԱՐՃԱՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՑԻՆ

	Դրս.	Փչ.
Ադնէս , Հայերենէ վերածեց Ի Տաճկերէն Յ· Փիւրբճեանցի · տպեալ 1872·	4	
Աղօթագիրք Արբատան տեղեաց , աշխարհիկ լեզուաւ ·	2	
Աչուրջք Ի Սիան , ոդեայ Մ· Թաթուլ· 1869·	1	20
Ադաբխնուխեան ճաշեան , կամ Մենոտր մանկանց , թարգմանեց Տ· Հ·Թ·Ս·	7	
Աւետարան առանձ· Ս· Եկեղեցւոյ մեջ կարդացուելիք աւետարաններն են·	30	
Աւետարան վտքր , Տպեալ 1867 ·	6	
—Նոյնը կտակարանով· Տպեալ 1867 ·	12	
—Նոյնը ձաշու· Տպեալ· 1868·	30	
Բանախօսութիւն , աշակերտութեաց մեջ· Բ· Տիլ 1874 ·	1	
Բացատրութիւն Հրաժարման՝ եւ ղրկման եւ առաւօտեան երգոց ձնորհալ · (*)	6	
Գաղիկ վերջին արքայ Հայոց Բագրատունի , պղտերգութիւն· Տղ· 1672·	5	
Գործք Առաքելոց , Տպեալ 1867 ·	6	
Գործք Ոսկեղմնիկ Սամուել Ռաբբի Հրեի· Տպեալ 1867 ·	3	
Գուշաանք· Տպեալ 1867 ·	3	
Եղիշէ , պատմութիւն վարդանանց պատերազմին ընտիր գործ նախնեաց ·	7	
Երեսոյթ կրեց· Տպեալ 1851 ·	7	
Երկու խօսք , եկեղեցւոյ պաշտօնեից ուղղուած· Տպեալ 1873·	3	
Եվրեմ խուրի , աղօթագիրք , գործ նախնեաց , Դ· տպագ· 1870·	7	
Ձանազանութիւն հինգ գարուց· Բ· տիպ· 1862·	40	
Ընդհանրական թուղթք Ներսիսի Շնորհալւոյ· Տպեալ· 1871·	18	
Թանգարան խրատու· Գ· տիպ 1870 ·	18	
Թարգման տեառնակ տարեկան , Տպեալ 1839· (*)	3	
—Նոյնը չաքաթիական· Տպեալ 1838 (*)	2	20
—Նոյնը՝ Ս· Յակոբեայ տաճարին մեջ կատարուած թարգմանութեամբ հանդր	4	
Թուաբանութիւն հանուսօտ , Ս· Պ· Փափազեանցի , Դ տիպ· 1869·	3	
Ժամագիրք լուսարարիր· Տպեալ 1866·	20	
Ժամագիրք ատենի· Տպեալ 1870·	50	
Լմնդիր Ս· Տեղեաց եւ նորա պաշտօնական քննութիւնը , Տպեալ 1871· (**)	6	
Խորհրդածութիւն Ս· պատարագի , գործ նախնեաց · Տպեալ 1842·	10	
Խորհրդատետր Ս· պատարագի· Տպեալ 1873·	10	
Կարգադրութիւն առաջնութեան , Տպեալ 1871 ·	5	
Կենսագրութիւն Բասլքալայ , Տպեալ 1869·	2	
Կտակարիր հաղիշահ լանկից· գրեց Աբգար Խոճենց· Տպեալ 1853·	6	
Վերծատան Աւետարանական լանկից , Դատ Ա· Սիմեան Պետրոս ·	1	20
» » » Դատ Բ· Սահակայի·	1	20
» » » Դատ Գ· Որդիք Ս·տաւածոյ·	1	20
Հաստատութիւն երկրտասան առաքելոց , Հանդերձ յաւելուածով·	4	
Հաստատութիւն Քրիստոնէական ուսման· Տպեալ 1873·	4	
Հայկի վիպոց· Տպեալ 1852· (**)	6	

ՆԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԿ տպագրեալը (*) նոյն գրքին հայերագիրս ընտրուած է յայլոցն·
Իսկ երկուքը (**) բոլորվին տպուած ընտրուած·

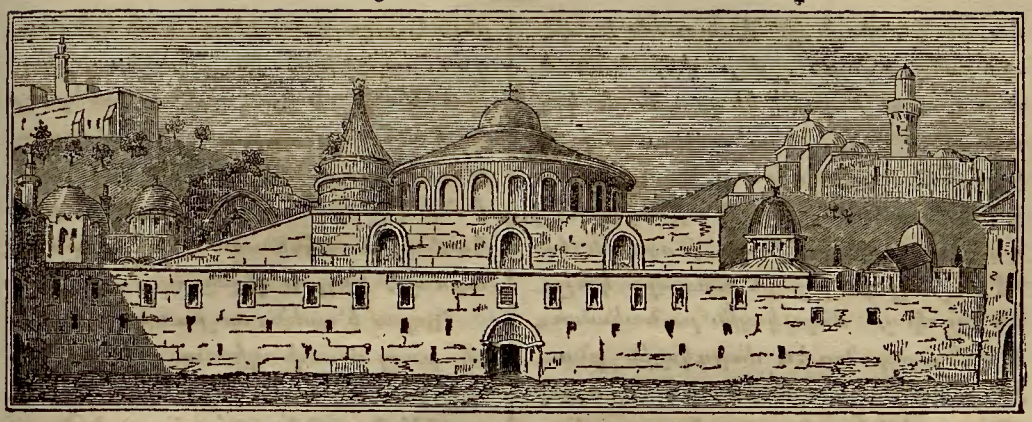

ՄԻՈՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 9.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
1875.

ԱՋԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹԱՐԱՆ
ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ

ԴԱՍ Ե.

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ (*)

Ի՞նչ ասելու է այն անտարբերութիւնը, որ պատճառ կը բերէն իբր թէ ճշմարտութիւնն եւ ոչ մի աշխարհային կամ ժամանակաւոր օգուտ ունի. — Ոչ ինչ: Վասն զի սոյնպիսի ընկերութեան վերայ հիմնուած անտարբերութիւնն շատ և շատ մօտ է տիշտութեան և անառնութեան: Եթէ ճշմարտութիւն, երկրիս վերայ տագնապ եւ վտանգ առիթ իսկ լինէր այն մարդկանց համար, որք զայն կ'ուրանան. եթէ ստուտ իսկ լինէր Սուրբ Գրոց ասածն թէ՝ բարեպաշտութիւնն խոստումնքներ ունի թէ՛ ներկայ և թէ՛ ապագայ կենաց համար. այնու ամենայնիւ ակներեւ յայտնի է, որ մարմինն ոչինչ է հոգւոյ համեմատութեամբ, ժամանակն՝ յաւիտենականութեան. վասն զի մեր ճշմարիտ կեանքն Աստուծոյ մէջ ծած-

(*) Շարունակութիւն և վերջ:

ֆուած է, վասն զի Աստուած է միայն մեր սիրտը, մեր վախճանն և մեր էական նպատակի լուծումն և կատարածն։ Եւ հետեւաբար ով որ կը վճռէ ապրիլ առանց Աստուծոյ և առանց յուսոյ, այսպիսի աշխարհի մէջ, զոր վասն սիրոյ Քրիստոս Թողուլ և ելլել է, այնպիսին ինքնին արատաւոր կ'ելլէ ոչ միայն մարդկային բանականութեան, այլ նաև մարդկային բնութեան ամէն պայմաններէն։ Այսպիսի անտարբերներուն որչափ որ ճշմարտութիւն քարոզենք, սիրտ մերժեն, ուստի ես այս ծայրայեղ յիմարութեան դատապարտանն Աստուծոյ կը թողունք։

Խօսինք արդեօք այն անտարբերներուն վերայ, որք իրենց անտարբերութիւնն խմբասիրութիւն համարած են, պատճառելով թէ՝ մարդն կարող չէ ճշմարտութիւնն գտնել։ Ի՞նչ խօսինք, եղբարք, այսպիսեաց վերայ, ուրոյ թեթեւամտութիւնն կշտամբելն ալ ժամանակ է, ինչպէս եւ առաջնոյ անհանգիստ ախորժութիւնն։ Ի՞նչ կ'ուզէն ասել, ճշմարտութիւնն անմատչելի և անգտանելի քարոզելով, եթէ ոչ կարծել, թէ Աստուած, որ առաջորդն հոգւոյն է մեր մարմնաւոր պիտոյքն, աւելին խնամք չունի մեր բարոյական պիտոյից համար։ Փոխանակ այսպիսի թշնամանքներ տեղալու Աստուծոյ դէմ, աւելի լաւ չը լինիր ուղղակի ասել, որ մարդն չը ճանաչէր ճշմարտութիւնն. վասն զի չուզեր ճանչնալ. ոչ թէ ճշմարտութիւնն է, որ անմատոյց է, այլ մարդոյ կամքն է, որ չուզեր մօտենալ։ Միթէ չէ՞ն տեսաներ եւ չեն գիտեր, որ հաստատամիտութեամբ ճշմարտութիւն որոնողն, ճըշմարտութիւն որոնելով մեռնողն, աւելի մօտ է ճշմարտութեան, աւելի ճշմարտութեան մէջ է, և աւելի սիրելի է յաչս Աստուծոյ, քան այն մարդն, որ ամենեւին չ'որոներ ճշմարտութիւնն։ Ինչպէս չեն տեսներ, որ եթէ մեր բուն վախճանն է ճշմարտութիւնն ժառանգել, ուրեմն նա, որ անխնդիր ճշմարտութիւն կ'որոնէ, իրեն համար սահմանուած նպատակին կը ծառայէ երկրիս վերայ։

Ընդհակառակն, որ յաւերժահատուած են. բայց որչափ աշխատեցան արդեօք, որչափ ժամանակ գործ դրին ճշմարտութիւն որոնելու համար։ Ի՛նչ ապացոյց. ի՛նչ չուտափոյթ յուսահատութիւն. ի՛նչ վարվարկոտ վճիռ։ Ընդհակառակն կ'ասեն թէ. "Աչխարհս համաձայն չէ ճշմարտութեան հետ. ուրեմն չը կայ ճշմարտութիւն։ Սաստիկ հաւատան՝ սաստիկ հակասական համոզումներ ունի իրեն մէջ. ուրեմն անկարելի է վստահիլ և ոչ մի համոզմանդ։

Ո՞չ ապացէն, եթէ ականջ դնենք, սիրտ ասեն ընդհակառակն թէ աշխարհի մէջ շատ բաներ կան, որք առաջին անգամ ոտոյգ կ'երեւին, բայց այնպէս չեն։ Ո՞չ ապացէն մեծամեծ ճշմարտութիւններն միշտ ընդդիմախօսներ ունեցած են ի սկզբան։ Ո՞չ ապացէն, բարձրագոյն կետէն նայելով, ճշմարտութեան միակ օրէնքն է ճանապարհ բանալ իրեն համար հաղարաւոր խոչընդոտներու մէջէն։ Անտարբերներուն կ'ընդունեն, որ այս այսպէս է և պատիւ կը համարին այն կարեւորութիւնն ընդունիլ. բայց ինչպէս, մի միայն արտաքին գիտութեան և գիւտերու համար։ Ընդհակառակն կը պարծին թէ որչափ առաջնատած են իրենց համոզմունքներն, քանի աշխատանք, քանի ջանք։ Ապա համար ամէն կերպով անտարբերութիւնն անարդ է, բայց ոչ նոյնի նկատմամբ։ Ընդհակառակն ամէն եթէ մէկն ելնէր և ջանար յետ դարձնել այն հետազոտութիւններէն, այն

պանուժիներէն, որք իրենց բաղդին կամ անձնասիրութեան կը վերաբերին։ Նաև իսիատ վերացական և մթին գիտութենոյ նկատմամբ նոքա դարձեալ կը յուսան լոյս առանալ. շատ անգամ կը պարծին իսկ՝ թէ ստացած են, մեծաւ պնդութեամբ կը պաշտպանեն իրենց հաւանական գիւտերն, և հաւատքաբանութեան սուսերով կը մնքատին իրենց հակառակորդաց հետ։ Բայց երբ Կրօնքն կը ներկայանայ նոցա պարզ և համեստ պատմութեան կերպարանաւ, երբ սոյն Կրօնի պատմութիւնն, ուսումն ու պատուէրներն պարունակուած կը տեսնուի մի փոքրիկ գրքի մէջ (Աւետարանի) որոյ մեծութեամբ ուրիշ մի գիրք անյագ հետաքրքրութեամբ կը կարդանք մի օրուան մէջ. երբ սոյն Գիրքն (Աւետարանն), որ բաց է ամենուն առջեւ, լաւ կարդացուելու եւ հասկացուելու համար ուրիշ բան չը պահանջէր, բայց միայն արթուն խիղճ, առողջ բանականութիւն, ուղիղ սիրտ և ամիսոի միտք. երբ Կրօնն որ և իցէ գիտութենէ աւելի կարճատեւ պատրաստմամբ եւ անկնճիռ ուսմամբ կը տայ մեզ խաղաղութիւն հոգւոյ, արդարութիւն կենաց և յոյս ի մահուան. երբ այսպէս կը ներկայանայ Քրիստոնէական Կրօնն, ընդհակառակն անտարբերներն կը գանգատեն, որ ամեն չանք ունայն է, ամեն յարատեւութիւն անկարելի. կը գանգատեն և կ'ափսոսան իրենց ժամանակին վայրկեաններն ի զուր գործադրելու համար. և աւաղն այն մարդն, որ մի ծաղիկ քննելու համար, մի ճանճի թռիչ վերլուծելու համար, մի պատկերի յատկագծեր դիտելու համար երկար օրեր և գիշերներ կը ղատկէ, այն մարդն սոսկալով չեռ կը քաշէ Կրօնի ուսմունքէն, իբրեւ մի անմտութենէ դժուարութենէ։

Երբ կը տեսնեմք թէ մարդիկ ոչ չափ սակաւ ժամանակ կը զոհեն եւ դպին ուշադրութիւն կը դարձնեն Կրօնական ուսմանց և ճշմարտութեանց համար կը սոսկամ. ոչ մի բանի վերայ այնպէս թեթեւակի չը նայիմ, ինչպէս Կրօնի վերայ։ Բայց մեր կշտամբանքն այս թեթեւութեան համար չէ և անտարբերներուս անտարբերութեան բուն արմատն ևս այս թեթեւութեան մէջ չէ։ Այլ մի աւելի հաստատ հիմն նոցա անտարբերութեան։ Թէպէտ անտարբերներն բացարձակ չեն ասեր, բայց պէտք է որ մի աւելի մեծ պատճառ ունենան Աւետարանէն հեռի մնալու մասին։ Արդեօք չը գիտեն իրենք այս պատճառն, որ չեն յայտներ. ոչ. գիտեն և այն պատճառաւ չեն յայտներ։ Արդեօք սխալ գտած են, որ չեն յայտներ. ոչ. այլ այն ապացոյց չեն յայտներ, որ կասկած ունին թէ ճըշմարիտ է։ Անշուշտ բան մի նշմարած են, յորմէ կը խուսափին և չեռս կը մղուին. Մի գուցէ, այն արեգակն, որ նոցա աչ չայ առջեւէն անցեր է, խուսելու ժամանակ, նոցա գոյութեան կամ կենայ վերայ լոյս մի ճառագայթած է, յորմէ կը սոսկան նոքա։ Բայց ոչ, ապաքէն, եղբարք, Աւետարանն է լուր և բարեբաստ աւետեաց, Աւետարանն է պատգամ դժուարութեան և թողութեան, Աւետարանն է յայտարարութիւն անհուն սիրոյ, որ կամի, ամեն մարդոյ համար, անպետն ներել, ներկայն մեղքերը, ապագայն ապահովել։ Կարող են վարանիլ հաւատալու մի այսպիսի առատաձեռնութեան և անհուն բարութեան վերայ. բայց այնու ամենայնիւ, կը տեսնենք, որ Աւետարանն գրբաւելու համար պատրաստուած է և ոչ վախնելու կամ տարաժերժելու։ Արդ՝ այս սէրն, այս ներողութիւնն ու թողութիւնն է, որ կը զարհուրեցնէ անտարբերներն։

Ա յն օրէն ի վեր, որ Աբեսաղոմն ձրի փրկութիւն կը քարոզէ, այս քարոզն, այս ձրի փրկութեան պարգեւն իւրաքանչիւր մարդոյ կենաց մէջ տագնապ կը պատճառէ, և տարբեր բնաւորութեանց համեմատ տարբեր ազդեցութիւններ կ'անէ։ Եթէ այն ժամուն կը հնչէ մեր ականջին ձրի փրկութեան աւետիքն կամ Շնորհք բարբառն, երբ կշտամբուած ենք մեր խղճմտանքէն, յաւուր կ'ընդունուի մեր հոգւոյ մէջ նոյն բարբառն, որ կը քաջալերէ զմեզ և կը մխիթարէ։ Եթէ այն ժամուն կը հնչէ, երբ անվերջով նոտած ենք և մեծ վատահութիւն ունինք մեր անձնական արդարութեան վերայ, Շնորհքն իսկոյն կը բառնայ նոյն վատահութիւն, ինքն նորա տեղն դրաւելու համար։ Փոխանակ ճոխացնելոյ՝ կը կողոպտէ զմեզ. փոխանակ բարձրացնելոյ՝ կը խոնարհեցնէ և կը սկսի երեկեան արդարէն վաղուան մեղաւոր առնել։ Նա, որ վինքն արդար կը կարծէր, երբ Շնորհքն կը ցոլանայ՝ կը զգայ, որ մեղաւոր է։ Երբ Շնորհքն կը ճառագայթի մեր մէջ, կը բառնայ մեր կարծեցեալ տգիտութիւնն, որ դերութենէ վատ էր, կը յեղաշրջէ մեր ընթացքն եւ կը կապէ Աստուծոյ հետ այնպիսի եղբայնակաւ, որ այլ եւս մեզ չենք պատկանիր։ Շնորհքն մի սուրբ բռնութեամբ կ'ընկրկէ զմեզ դէպ ի իւր օրէնքն, դիմութեան և թողութեան ճանապարհաւ։ Շնորհքն աշխարհէն կը խլէ զմեզ՝ Աստուծոյ հետ կապելու համար։ Մինչ բանիւ, Շնորհքն խիստ սուղ կալի հարուած կը տայ մեր հպարտութեանն ու ինքնասիրութեանն։ Հոգին այսպէս կը դատէ առաջին նոյութքով, բայց այն առաջին նոյութքին երկրորդն այն ժամանակ կը յաջորդէ, երբ անմիջապէս կը բռնադատուի առ այն Հնորհիւն Աստուծոյ, կամ այնպիսի մի պարագայիւ, զոր Աստուած կը անօրինէ գիտութեամբ։ Շատ ճշմարիտ է, որ մարդկանց մեծ մասին համար, Աւետարանն (Աբեսաղոմն լուրն) սոսկման տագնապութիւն կ'անէ։ Այն սոսկումն, որ անպարշ է և հաղիւ նշմարելի, այն ժամանակ միայն բացորոշ կը ճանաչուի, երբ մի աւելի ճիշդ հայեացք կը գայ լուսաւորելոյն տագնապութիւնն։ Կան շատերն, որք առաջին նոյութքով կը սիրեն ատել։ Կան այլք, որք տագնապութեան հարեւանցի տեսութենէն խրտչելով՝ իսկոյն յետ կը գառնան, կը խաւսեն երկրորդ տեսութենէ, միւսան գամ ամենեւին չեն մտածեր, և այնհետեւ աւելի եւս կը խորասուզին աշխարհային վայելչութեանց մէջ, անդորր բոլորովին, թէպէտ և յղացած տագնապ թախծութեան սերմով կը դասին ինքնին ի դասս անտարբերաց։

Այսպէս է ահա անտարբերներուս բնաւորական նկարագիրն. նոքա չեն աւեր Կրօնն, բայց աւելութեան սահմանին այնչափ մօտ են, որ բաժանարար միջոյն հաղիւ թէ կը նշմարուի։ Իւրաքանչիւր կրօնական անտարբեր՝ թշնամութեն դրօշ մի կերպաս մի ունի, և դիպող առթի կը սպասէ, որ ծալքը բանայ և պարզէ։ Ճշմարտութիւնն, ար ասաց. "Այժմ իմ Թագաւորութիւնն այս աշխարհէն չէ" հասկացուց, որ իւր Թագաւորութիւնն մի օր այս աշխարհէն պիտի լինի։ Ճշմարտութիւնն, ուր որ կ'երեւի, միշտ կը ձգտի գաղափարէն փոխել ի գործ։ Պէտք է որ գաղափարներն կերպարանափոխեն և պէտք է որ գործերուն վերայ իւր կերպարանքն ու պատկերն դրօշմէ։ Այն ժամանակ անտարբերն իրական գործերով պաշարուած տեսնելով զինքն՝ կը շարժի, կը գրգռի իւր անտարբերութեան մէջ։ Ի զուր էր, որ կամէր չեզոք լինել. Ճշմարտութիւնն,

որ վերջաբաժինն չը սիրեր, յաճախարեղ կը կոչէ զանազարբերին և կը սիրայէ՝ ի պատերազմ անընդհատ թշնամութեան՝ աննիրհ ատելութեան։ Գոգցես կ'ասէ Ճշմարտութիւնն. «Ո՛վ անտարբեր. ներ, եղէք, ինչ որ կամիք, կացէք ինչ պէս կամիք, բայց իմացէք, որ աշխարհն պիտի փոխանեմ ձեր շուրջն։ Ա՛յն օրը. սերն, որ ձեզ կը պատահանէին առհասարակ, յետս կը պահանջեմ։ Ա՛յն կարգադրութիւնները, այն հաստատութիւնները, որք պիտի չփոխեն ըզ ձեզ, ինձ պէտք են։ Ա՛յն վերանորոգութիւնն, որ ձեզ համար տապնատ է և նեղսրտութիւն, ինձ համար խիստ կարեւոր է և երբէք ձեռքէս պիտի չը թողում։ Ա՛յն աղաղակն, որ ձեր անդորրութիւնն կը վրդովէ, խիստ պիտանի է իմ նպատակին։ Դուք չէք կամիր փոփոխել. Թող այդպէս լինի. բայց ահա ամենայն ինչ կը փոփոխի ձեր շուրջն։ Դուք չըվայրաստուած էք այնպիսի իրողութեամբք, որք երբէք պիտի չը հանձայնին, չը դաշնաւորին ձեզ հետ, մինչև որ դուք ինքնին չը համաձայնիք և դաշնաւորիք նոցա հետ»։—Պէտք է, եղբայր, պէտք է մի անգամ որոշել. երբ Ճշմարտութիւնն տեսականէն գործնականն կը դառնայ, նորա հետ կապուած դաշն, ինքնին կըլուծուի և կեղծանի։ Գաղափարին կամ տեսականին համար էր, որ անտարբեր էին, գործնականին համար անտարբերութենէն աւելի պիտի լինին։

Ճշմարտութիւնն ձեզ դարան լրած չէ, բայց դարան մի կայ, յորմէ պիտի չը կարենաք խուսափիլ։ Պիղատոսի օրինակն ցոյց կը տայ ձեզ թէ ինչ է այն դարանն, այն որոգայթն։ Երբ կ'իմանայ Պիղատոս, որ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ եկած է միայն ճշմարտութեանն վկայելու համար, կըսէ նէ դեպի Հրէաներն և կասէ. «Ես և ոչ մի ինչ պատճառս գտանեմ ի նմա»։ Եւ արդարև ինչ պատճառ, ինչ յանցանք կարող էր գտնել նորա մէջ։ Ի՞նչ վնաս կամ ինչ չարիք կարող է հաստատանել աշխարհին մի երազագէտ։ Յիսուս երազագէտ կամ ցնորասոս կ'երեւէր Պիղատոսի աչքին։ Պիղատոսներն կամ անտարբերներն այնպէս կը կարծեցնեն, որ ամենեն ին իրենց անձնական շահն չեն մտածեր, և սորա համար շուտով իրենց ձեռքերն կը լուանան և յետ կը քաշուին։ Բայց այնպէս չէ բնաւ, սքա մի ճարպիկ գաղտակղք են, որոնք դիպող ժամէն իրենց օգուտն քաղել խիստ լաւ գիտեն։ Դարձուցէք աւետարանական պատմութեան թերթն և կարդայէք յաջորդ դէպքն. «Յայնժամ անա Պիղատոս զՅիսուս, և գան ետկար»։ Եւ քանի մի տող յետոյ. «Ասէ ցնոսա Պիղատոս. Առէք զդա ի ձեզ, և ձեզէն հանէք ի խաչ, զի ես ի դմա վնաս ինչ ոչ գտանեմ»։ Կը սխալիս, Պիղատոս, սուտ կը խօսիս, դու որ և իցէ յանցանք գտար սոյն մարդոյ մէջ եւ այս է յանցանքն, որ զինքն վկայ կանուանէ Ճշմարտութեան, այն Ճշմարտութեան, որ քեզ համար ոչինչ է։ Բարոյականութիւնն, իրաւունքն, հաստատուն շահն, աննշան բաներ չեն. և եթէ Յիսուս սոցա համար վկայէը այն իմաստով, ինչպէս դու կը հասկանաս, թերեւս պաշտպանէիր։ Բայց այժմ ինչ հարկ կայ անձդ վտանգի մատնել, և այն մարդն պաշտպանել, որ Ճշմարտութեանն կը վկայէ, Ճշմարտութեանն, որ ոչինչ է քեզ համար։ Եթէ սոյն երազագէտն սպանուի, դու պիտի վտանգս, բայց և այնպէս ինչ հարկ կայ վտանգի ենթարկուիլ, բարեխօսութիւն կամ ցնորք պաշտպանելու համար։ Դու ինչ մեղաւոր ես, Յիսուս ինքն ինդրեց և ինքն գտաւ

իւր պատիժն, դու հեռացիր, շատ հեռացիր, որ նորա վիճակին չը հանդիպիս։

Թէեւ անկողմնասէր կը ձեւանան անտարբերները, եղբայրք, թէեւ յաղթել կը կարծեն այլոց անկեղծ համոզմունքին, բայց վարագուրուած վատախտումնի մի կայ, որ պատրաստ է իսկոյն հեղանիւթ այն մարդուն վերայ, որ կը գայ նոր գաղափար քարոզել, աշխարհի անդորրութիւնն վրդովել եւ համ աշխարհի շարժումներուն ուրիշ ընթացք մի տալ։ Ով որ սակաւ արժէք կը տայ ճշմարտութեան, սակաւ արժէք կը տայ նաեւ զայն որոնողներուն։ Եւ ճշմարտութիւնն չը հատնի նոցին միայնեւ զայն պարտաւէն եւ երբեմն մի քայլ միայն անդրպետ կայ։ Եթէ նիւթապաշտն գոյն չահ նշմարեն անտարբերներուն, կը տեսնես իսկոյն որ ամէն վտանգ յանձն կ'առնուն կրօնական գաղափարի ներկայացուցիչներուն համար։ Համակրութեան եւ սիրոյ պակասութեան դիմադրող սկզբունք չը կայ, տեսականապէս կարծեայ աղտոտութեան ամենէն նպաստաւոր անտարբերն իսկոյն կըսկսի պաշտպանել այն մարդիկն, որք նորա կարծիքով, ամէն բան լաւ պիտի գործէին թէ իրենց եւ թէ բոլոր աշխարհի համար, եթէ հանգիստ մնային։ Թող շարունակեն նոքա իրենց ճանապարհն, թող ղօրաւոր լինին նոքա, և. ահա կը պաշտպանուին։ Յաղթողին օգնութեան դիմելն համաշխարհական իմաստութիւն է։ Աւելի զարմանալին այն է, որ երբ հալածեալ կարծիքն կը յաղթանակէ եւ ազգային պաշտամանի հիմն կը դառնայ, անտարբերն իսկոյն այն կողմն կ'անցնի, առ երեսս հաղորդակից լինելով հաւատոյ բոլոր արտաքին արարողութեանց, որոց ի ներքուստ չը հաւատար։ Որովհետեւ իւր բոլոր կրօնքն է սէր հանդուրժութեան, ուստի կեղծաւորութիւնն եւս իւր պաշտած դրութիւնն է։ Պաշտպանել իւր իրաւունքն բանի մի չհաւատալով, կը նշանակէ արդէն բանի մի հաւատալ։ Այսու կը յարգուի արդեօք ճշմարտութիւնն. եւ անտարբերն կ'ասէ, «Չգիտէ ճշմարտութիւնն», կեղծաւորելով որպէս թէ կամի ճանաչել ճշմարտութիւնն։ Ուրեմն կեղծաւորութիւնն է լուծն անտարբերութեան, թէեւ ուղղակի կեղծաւորութիւն չեն անուաներ, այլ ուրիշ զարդարուն անուն կը տան, կամ ջերմեռանդութիւն կանուանեն, կամ յարմարութիւն, կամ պահպանողութիւն յօգուտ խաղաղութեան. սիրելս փաներէն մին ասած է, մարդիկ մեր մտածութեամբ միայն զբաղած կ'երեւին, բայց հաւատարակութեան հետ կապուած են։ Անտարբերքն են եւս արտոնութեանց ժամանակ կրօնասէր կը ձեւանան, բայց սրտով ուրիշ բանի հետ կապուած են։

Կը տեսանէք ահա, թէ քանի տարբերներէ բաղկացած է անտարբերութիւնն. մի կողմէն անդպայութիւն, վարագուրութիւն. միւս կողմէն թեթեւամտութիւն, անբարեմտութիւնն, անձնասիրութիւն և կեղծաւորութիւն Զարմանանք արդեօք, ոչ եղբեք. վասն զի գիտենք արդէն, որ անտարբերութիւնն է ուրացութիւն ամենայն բարոյական սկզբան։

Ճշմարտութիւնն եւ առաքինութիւնն, զոր կուզեն բաժանել, սկզբունքով մի և նոյն բանն են։ Առաքինութիւնն, որ սէ այլ ինչ է, եթէ սէ Արարչի հետ ունեցած մեր ճշմարիտ յարաբերութեանց իրագործութիւնն, առաքինութիւնն ինքնին կենդանագրէ արդէն գիտութիւն այն յարաբերութեանց։ Անշուշտ գիտէ նա, որ կը դործէ։ Մարդն իւր գոյութեան վախ-

ձանին կամ վերջին նպատակին հասնե-
լու համար՝ պէտք է որ ճանաչէ ինչն
վոխճան ու նպատակն, և այս պատ-
ճառաւ պէտք է ուրիմն, որ ճանաչէ
զԱստուած: Եթէ խզենք այն կեն-
դանի կապն, որով առաքինութիւնն
միացած է Աչմարտութեան հետ և նո-
վաւ կ'ուռւցուի, կ'ուռճանայ և կը սը-
նանի, այնուհետեւ առաքինութիւնն
կը մնայ լոկ բարոյական բնաղդումն,
դիւրին առ՝ի եղծանիլ, կը մնայ լոկ
անկերպարան աւանդութիւն, որ
լուծուելով և խառնուելով ապակա-
նեալ սրտի խորհրդոց հետ՝ կ'անհամի,
կ'այլագունի, եւ կոչնչանայ: Բայց
յայտնէ, անտարբերութիւնն ինքնին
իսկ, առանց որ և իցէ բաղադրու-
թեան, արդէն յայտնի նշան է ապա-
կանութեան և վատթարութեան հոգ-
ւոյ: Կարծիք չը կայ, որ քանի մի ան-
կումներէ և երկար ապականութենէ
վերի միայն մարդկային հոգին անտար-
բերութեան վիճակին կը հասնի, յո-
րում ոչ միայն չը սիրեր զԱստուած,
ոչ միայն չ'ներկնկիր Աստուածմէ, այլ և
ոչ կը մտածէ այն մասին: Անտարբե-
րութիւնն հոգւոյ մէջ հիւանդութիւն
չէ, այլ կենդանի մահ: Մի ժողովուրդ՝
եթէ անտարբեր է, անտարբերու-
թիւնն նորա ազգային մահն է:

Այն հորիզոնին վերայ, մի ամբողջ
ժողովրդեան կենաց մէջ, նկատելու և
ընտրելու է անտարբերութիւնն, որպէս
զի լաւ հասկացուի թէ ինչ է անտար-
բերութիւնն: Կան սկզբունքներ, որք
իրենց բուն անդրանիկ բնութիւնն յայտ-
նելու և բոլոր ազդեցութիւնն տարա-
ծելու համար ժամանակի կը կարօ-
տին: Բարոյական կամ ուրացական
սկզբունքն մանաւանդ, կարօտութիւն
ունի միացեալ անհատներու բաղմու-
թեան մէջ քննուելու: Մի անտարբեր
մարդն կամ անհատն այնքան դիւրահա-
ղեցուիչ երեւոյթ չունի դիտողին հա-
մար: Բայց ինչքան ծանրակշիռ է, երբ մի
ամբողջ ժողովուրդ անտարբեր է. ինչ-
քան ահաւելի է այն ընկերութիւնն,
յորմէ հեռացած է Աստուած: Եթէ
կրօնական զգացմունք չը կայ, ուրիշ
ինչ աւելի զօրաւոր զգացմունք կայ,
որ կարողանայ այն ժողովրդէն, այն
ընկերութենէն մի իրական և կենդանի
միութիւն կազմել:

Բնաղդումն, սիրոյ բնական յօժա-
րութիւնքն կարող են թերեւս շատ
ծուռութեանց առաջն առնուլ և ան-
հատական յարաբերութիւնները պահ-
պանել: Սակայն մի ժողովրդեան կամ
ազգի ազգայնութեան գոյութիւնն
պահպանելու համար միակ և ամենա-
հզօր միջոցն է կրօնական զգացումն:
Ազգայնութիւնքն այն չափով միայն
տեւականութիւն ունին, որ չափով
որ կրօնական զգացումն ունին: Երբ
կրօնական զգացումն կը տարաբ և ան-
տարբերութիւնն կը տիրէ, ամեն միու-
թիւն, ամեն ճշմարիտ յարաբերու-
թիւն կը քակտի և ազգայնութիւնն
կը քայքայի և կը կործանի: Եթէ կա-
միք, որ հասարակաց յարաբերու-
թիւնքն հիմնուած լինին ոչ թէ դի-
տուածի, այլ օրինաւոր հիման վերայ.
եթէ կամիք, որ ոգեւորուած լինին ոչ
թէ կրից դողդոջ շարժմամբ կամ պա-
րագայից բռնի ազդմամբ, այլ խրթեւ ա-
ռողջ մտքին՝ առողջ եւ մաքուր ա-
րեամբ, այս ազդեցութիւնն, այս քա-
րիքն միայն կրօնքէն կարող էք ստանալ:
Ժողովուրդն կամ ընկերականութիւնն
առանց կրօնի՝ անհոգի մարմին է: Ա-
մեն օրէնսդիրք զգացած են այս բանն.
ամենքն նկատած են, որ սուրբ բանե-
րուն յարգելն կեանք է, իսկ ամբա-
րշտութիւնն մահ է քաղաքական կար-
գաց և հաստատութեանց: Ամենքեան զգացած են, որ քաղաք հիմնել առանց

կրծնի՝ կը նշանակէ ձեռնարկել չինու-
թեան վերջոյ օգոյ։ Թող նեղու ի ա-
սել, որ ընկերականութեան վերին կար-
գերու մէջ հասարակային առաքինու-
թիւնքն կը անանձն իրենց հիւթով, ի
րենց գործունէութեամբ, իրենց խոս-
տացած փառքով, բայց այսպէս չէ
ընկերականութեան ստորին կարգոյ
համար։ Ժողովրդեան բազմամարդու-
թեան ընկերական ճշմարիտ օգին՝ կը-
րծնական օգին է։ Աստուած միայն կա-
րող է օգնել խեղճ ժողովրդին՝ զինքն
քաղաքացի զգալու։ Ա յն բազմու-
թիւնքն, որք կը ճանաչեն զԱստուած,
բայց բնաւ չեն հասկնար մեր քաղա-
քական դրութեանց և նաև բարոյա-
կանի վերացականութիւններն, այն
բազմութիւնքն Աստուծոյ անունէն
զատ՝ ուրիշ մի բան չը գիտեն որ կա-
րենայ զիրենք հիմնովին միացնել։ Ա-
ռանց Աստուծոյ նոքա ոչ պարտք կը
ճանաչեն, ոչ պարտաւորութիւնք։ Երբ
կրօնական հաւատն խոյս կը տայ, իրեն
հետ կը տանի բարոյական հաւատն և ա-
րդարութիւնն այլ եւս երկիւղ չեն ազ
դեր. գործքերն միայն իրենց յաջողու-
թենէն կը դատուին և ոչ էական բա-
րութենէն. ազատութիւնն այնուհե-
տեւ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ անձնիւր
կամայ հետեւողութիւն, եթէ ոչ կա-
նոնաւորել անվստահութիւն և ե-
սականութեան կամ անձնասիրութեան
արգելգործութիւն։ Հասարակաց ա-
զէտներն առանց արժանաւորութեան
են և առանց մխիթարութեան։ Միայ
բանիւ, երբ կրօնական համոզումներ
չը կան, հասարակութիւնն կը ցամքի,
կը չորանայ և կամայ կամայ կը վաչե-
անայ։ Եւ յեղափոխութիւնքն, յորս
հաւատացեալ ժողովուրդներն երբեմն
կը մխեն և կամրցնեն իրենց թոհիչ
ներն, բոլորովին մահառիթ կը լինին
անհաւատ ժողովրդոյ համար։

Անտարբերն, վերաբերութեամբ
առ մարդիկ, անտարբեր գրութեան
մէջ է արդեօք։ Չեղ կը թողում պա-
տասխանել, եղբայք։ Նորա գրու-
թիւնն անտարբեր է արդեօք վերաբե-
րութեամբ առ Աստուած։ Ա յսչափ
խօսելէն և ասելէն զկնի, այս հարցու-
մն թերեւս շատ աւելորդ կերեւի։ Ի՞նչ
պէս կարող ենք ենթադրել արդարև,
թէ այն մարդկանց ընթացք, որք ոչ
ճշմարտութիւնն սիրած են և ոչ նորա
պաշտպանքն, կարող է յաչս Աստուծոյ
անտարբեր ընթացք համարուիլ։ Ա յս
դատն Աստուծոյ կը վերաբերի. այն
դատին կամ ճշմարտութեան ծառա-
յել, կը նշանակէ Աստուծոյ ծառայել.
ճշմարտութենէ զատուիլ՝ կը նշանա-
կէ Աստուծմէ զատուիլ, Աստուծմէ
հեռանալ։ Յիմարութիւն, կատարեալ
յիմարութիւն կը լինի կարծել, թէ
այն անտարբերութեան մեծ դարձեալ
Աստուծոյ փառաց վերաբերեալ բան
մեացած է։ Ո՞չ ապաքէն Աստուած
լիւ բավանդակուած է այն ճշմարտու-
թեան մէջ, զոր կ'արհամարհեն։ Եւ
քանի որ այս այսպէս է, եթէ կամե-
նան յարգ և պատիւ մատուցանել
Աստուծոյ, պարտք հաստուցանել,
ոչ ապաքէն կը նշանակէ յեթս ընդ կը-
րունկն դառնալ և համոզումներ խոս-
տովանիլ և ընդունիլ վիշդեւ յայտա-
րարեցին որ անհնարին է որ և իցէ
համոզում։ Ա յսպիսի մի ընթացք,
կամ նորին արտաքին և առ երեսս կը
լինի, զոր անտարբերի կեղծաւոր յատ-
կութեանն վերագրելինք, կամ կը լի-
նի ներքին և հաստատուն, որով կիւ
մացուի թէ անտարբերն կը փախչ և
կը թողու իւր բնաւորութիւնն։ Կը
նշանակէ թէ՝ անտարբերն կանոնաւո-
րութեան մէջ կը մնայ և եթէ զգայ
որ հարկ է պարտք հաստուցանել Աս-
տուծոյ, անշուշտ կըզգայ, որ առաջին

և ամենադիւրաւոր պարագան է հետեւիլ եւթնդրել զԱստուած ճանաչելու ։ Ուրեմն է կարծել թէ ճշմարտութիւն և Աստուած բաժան են իրարմէ . ունայն է կարծել թէ առ Աստուած և առ ճշմարտութիւն ունեցած պարտաւորութիւնները իրարմէ տարբեր են ։ Անտարբերութիւն առ ճշմարտութիւնն , յանտարբերութիւնն է առ Աստուած իսկ ։ Վասն զի մի կողմէն կորանայ ճանաչել զԱստուած , միւս կողմն կը յօժարի սիրել ; զոր Աստուած կը սիրէ , պաշտպանել , զոր Աստուած կը պաշտպանէ , ընտրել , զոր Աստուած նախապատիւ կը համարի ։

Ելցէք մուք դատաստանի ամբաստն ուռչեւ ։ Նայեցէք , դիտեցէք , Աւետարանի լուսով , վերջին աւուր տեսարանը ։ Ի՞նչ կը տեսնէք ։ — Փերագոյն գահաւորի ալ կողմն՝ իւր քաւրեկամներն , իսկ ՚ի ձախակողմն՝ իւր Թշնամիքն ։ Ո՞ւր են անտարբերներն ։ Մէկին կարգ մի կը կազմեն նոքա արդեօք ։ Ո՛չ ։ վասն զի մէկին կարգ չերեւիր ։ Անհետացան են արդեօք Աստուծոյ ամենքեան , իբրեւ թէ տեղի չէ գտնուած իրենց համար ։ Ո՛չ ։ անհաւատալի է այս ։ Պէտք է ուրեմն որոնել անտարբերներն կամ Աստուծոյ բաբեկամաց՝ կամ Թշնամեաց մէջ ։ Բարեկամաց մէջ արդեօք , — Բայց ո՛չ ապաքէն ասած է Աստուած՝ թէ նոքա միայն սիրտ մըտնեն երկնից արքայութիւնն , որոնք իւր կամքն կատարած են երկրի վրայ . իսկ անտարբերներն ոչ միայն չեն կատարած Աստուծոյ կամքն , այլ և ոչ դոյն ինչ աշխատած են զԱստուած ճանաչել ։ Աստուած ասած է՝ պէտք է վերատին ծնանիլ՝ արքայութիւնն մըտնելու համար , իսկ անտարբերներն իրենց բոլոր կեանքն անցուցած են հին մարդոյ անմաքուր իանձարուրքին մէջ։ Նոքա յօժարութեամբ և կամովին մըտած են սոյն իանձարուրքին մէջ և գտնէ փափաքով կամ ըղձիւ անգամ նոր մարդ եղած չ՚են ։ Նոքա գտնէ ճշմարտութեան սիրով կամ ցանկութեամբ ճշմարտութեան պատկանած չեն ։ Եւ ոչ թէ միայն խորտակած չ՚են մոլորութեան և մեղայ ամբոխալի շղթան , այլ դժուած անգամ չեն զոյն ։ Աստուած նախանձոտ Աստուած է . չեզոքութիւնն իսկ՝ իրեն թշնամանք կը համարի Աստուած ; վասն զի Աստուած մեր քաղցր սիրտն կուզէ . նա թերի բան կարող չ՚է ուզել ։ Աստուած թշնամանած կը համարի զինքն ոչ միայն այն անձը և ծաղրելի առերեսութենէն , որով զինքն կ՚ատեն ; այլ և այն սէրն , զոր իրեն կը զլանան ։ Եւ սակայն անտարբերներն ամենեւին սիրած չ՚են զԱստուած . այլ սիրած են ինչ որ նա կ՚ատէ . նոքա պատուած չ՚են զԱստուած և ոչ իրենց ատելութեամբ , այլ միայն արժանի դատած են իրենց արհամարհանաց , այսինքն ատելու անգամ արժանի համարած չ՚են ։

Վասն զի , եղբայրք , աստելութիւնն սղշմի որ սոսկալի է ; գարձեալ անտարբերութենէն լաւ է ։ Ատելն գոնէ մի խոստովանութիւն է , որ նոքա Աւետարանաւ ճանաչած են այն ճշմարտութիւնները , որք կը դատապարտեն և կը վերաւորեն ։ Այս մի օտարոտի , բայց վաւերական եղանակ է խոստովանութեան պատգամի ընդունելութիւն ճանուցանելու համար ։ Կը նշանակէ որ պատգամն քարոզուած է , աւետիքն հնչուած է ։ Այս մի սիրտն է իմացականութեան , որուն կարող է հետեւիլ աւելի կատարեալ իմացականութիւնն։ Ատելութիւնն շատ անգամ սիրոյ յառաջաբան եղած է , երբ հոգին ամենայն քաջութեամբ համբերած է հանդիսական ճգնաժամին ։ Իսկ անտարբերութիւնն , որ նշանակէ մարդոյ և Աս-

տուծոյ մէջ եղած ամենամեծ հեռատեսութեան, անտարբերութիւնն վերջին զարհուրելի թշնամանքն է առ Աստուած։ Մի ապաւինիք ուրիշին ձեր անտարբերութեանն, ոչ անտարբերները, եւ մի՛ ասէք թէ ձեր չեղոքութիւնն զձեզ կը պաշտպանէ։ Իմացէք որ այդ երկբայ եւ թուլամորթ պահեցողն կը կորուսանէ զձեզ։ Ելէք այդ անանուն դիրքէն, այդ անորիշ վիճակէն։ Եղէք, ինչ որ էք իսկապէս։ Ընդէք այն դասն, ուր պիտի դասուիք առաջի Աստուծոյ։ Եւ եթէ կարող չէք բարեկամ լինիլ, գէթ թշնամի եղէք։

Այս վտանգն ունին ամենքն, որոնք զձեզ կը սիրեն եւ ձեր վերայ կը դժան։ Մի կարծէք բնաւ թէ հաճոյք կըզգան ձեր անտարբերութենէն. մի՛ կարծէք բնաւ թէ բարեկամութիւն կը համարին ձեր անտարբերութիւնն, քան լսել. Նոքա այն ժամանակ աւելի պիտի զգան թէ մեռեցած են ձեզ երբ դուք աւելի հեռացած կարծէք զձեզ։ Նոքա պիտի յուսան, որ ձեր մարմնոյ մէջ ցցուած նետն, զոր թեւէն վիրաւորուած թուչունի նման, պիտի կրէք այնուհետեւ, ուր որ երթաք, այն նետն պիտի ամփոփէ զձեզ ձեր հպարտութեան բարձրութենէն իջանել եւ խոնարհիլ նորա առջեւ, որ այն նետն ցցած է ձեր մարմնոյն մէջ եւ որ միայն կարող է զայն հանել։ Մինչ՛ի թշնամութիւն եւ յատելութիւն բարձրացած անտարբերն՝ այլ եւս կարող չէ վերստին անտարբերութեան մէջ ընկնիլ։ Մի քայլ միայն կայ նորա համար, այն է սիրել։ Բազմացէք ուրիշին անտարբերներու մէջ, ոչ թշնամիք ճշմարտութեան, այսինքն ոչ ճշմարտութենէ հարուածեալ սրտեր, ոչ թշուառութենէ եւ մեղքէ յաղթեալ սրտեր, ոչ քեկեալ սրտեր, որոց մէջ երկնային հոգւոյ դրդմն սկսուած է եւ պիտի շարունակուի թերեւս. ոչ վիրաւոր սրտեր, զուք որ յարուցիք ընդդէմ Աստուծոյ այն խորհրդաւոր պահերային, ուր յաղթութեան դափնին պարտելոյն ճակտի համար պահուած է։ Եւ իսկ թէ՛ ձեր պարտութեամբ անտարբերութէ դասակարգերն լուսաւորելէն զկին՝ կարողանայիք ձեր զէնքմամբ եւ դարձիւ եւս բազմացնել զդասս բարեկամացն Աստուծոյ, ձիւսուսի Քրիստոսի, ճշմարտութեան։ Երանի՛ աւուրն եւ ժամուն, յորում անտարբերութիւնն տեղի կը տայ եւ կը տիրէ ժողովրդեան մէջ քաղց եւ ծարաւ ճշմարտութեանն Աստուծոյ։

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Մեծ. Պ. Բասքալ Ց. Մուրատեանի Մուրատ անուամբ նոյածաղիկ, զգօ նամիտ և անուշիկ զաւակն, որ սիրելի էր ոչ միայն Ծնողաց, այլ և ամեն ծանօթից եւ տեսողաց, յանկարծահաս մահուամբ փոխեցաւ յաշխարհէս։ Տադնապիչ ըերմախան, բուռն գլխացաւով հանգերձ, քանի մի օրուան մէջ Թարշամեցոյց Մուրատեան Գերդաստանի այն սիրուն ծաղկին, որ տակաւին նոր կը բացուէր կեանք և արեւ տեսնելու։ Բժշկաց ամեն ճգունքն ապարդիւն եղան, և անմէղ մանկիկն Մուրատ, անմեղութեան Թռիչներով, Թռաւ աշխարհիս տրտմութեան եւ ցաւոց հովտէն դէպ ի անմեղներու Թագաւորութիւնն։

Ցուղարկաւորութեան հանդէսն կատարուեցաւ քրիստոնէական սքանչաշարժ վայելչութեամբ։ Ս. Աթոռոյս մէջ գտնուած Միաբան Հարք և Եղբարք, գրեթէ ամենեքեան, ներկայ էին, ընդ նմին քաղաքիս հայազգի ժողովրդեան մեծ մասն եւ բազմահիւ օտարականք։

Մանկան երկրաւոր Հնայորդն ամփոփուեցաւ Ս. Փրկչայ գերեզմանատան մէջ, մերձ իւր արեւնակցաց, ուր յառաջ քան ամիսս մի Թամբանակն Շառ խօսեցաւ Գեր. Ներսէս Վ. վարդապետն, քրիստոնէական մխիթարութեամբ մխիթարելով մանկան մահուամբ տրտմեալներն, և ընդհակառակն Թիւ օտարականաց, որք ի պատիւ Պ. Բասքալին, առանց հրաւիրանաց, վազեցած էին ներկայ գտնուիլ յուղարկաւորութեան և վշտակցելով ամբողջ ծնողաց սաստիկ կսկիծն ու մորմոքն։

Մուրատ մանկան մահուան առթիւ Ս. Աթոռոյս միաբան Արժ. Մամբրէ վարդապետն եւս հետեւեալ ԵՂԵՐԳՆ ղրկած է Յոպէլէին, զոր արժան կը համարիմք հրատարակել ի մխիթարութիւն վշտահար տրտից։

Ի ՏԱՐԱԺԱՄ ՄԱՀ ՄՈՒՐԱՏԱՑ

ԴԵՌԱՀԱՍԱԿ ՈՐԴԻՈՑ

ՄԵԾ. ԲԱՍՓԱԼԱՑ Ց. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

ԵՂԵՐԳ

Մ ՈՒՐԱՏ, Մուրատ, մանուկ անմեղ, Թռար ձեր.
Գիմաս ծնողաց սրդեակ սիրուն, ինձ ձայն ամբ,

Հարցումն ունիմ պատասխանիդ կը սպասեմ։
Խօսէ ազատ, հրեշտակ Ճամբորդ տարագէմ։
Մուրատ, ինչու Թողիր այդպէս տարաժամ
Քո Հայրենիքն եւ քո Ծնողաց գրգարան.
Մահն գաժան ինչպէս առ քեզ մերձեցաւ,
Ի՞նչպէս խլեց սիրոյ գրկէն եւ տարաւ։
Ծնողական գուրծն ու գորով եւ գգուանք
Ա՛յդչափ անզօր եղան, այդքան անատակ,
Որ զքեզ մահուն ճերանները կորզելու
Կարող չեղան, եւ իրենց գիրկ պահելու։
Ճարտարարուեստ մեծ գիտուԹիւն բժշկաց,
Կամ զօրուԹիւն դեղօրեից գարմանաց
Տկարացան արդեօք բուժել քո ցաւերը,
Շիջուցանել տենդին կրակ տընաւերը։
Մուրատ, որդեակ, անհամեմատ գեղեցիկ,
Մանուկ կայտառ եւ մտայն ճիվ գառնիկ,
Սեւ սուգ պատեց համայն ձեր տուն դրացիք,
Եւ սուգ ատին գոգցես բոլոր Սաղմոսիք։
Վաղամեռիկ քո անջատումն յաշխարհէ
Գառն արտասուք շատ հոսեցուց աչքերէ.
Լացին ամեն զքեզ տեսնող բարեկամք.
Լացին ծանօԹք, եւ անծանօԹ իսկ օտարք։
Գերդաստանդ նախկին սուգը չը մոռցած՝
Ընկղմեցաւ նորէն ի ծով ԹախծուԹեանց.
Երկու տարի յառաջ սրգաց Քրօջդ մահ,
Ա՛յսօր նորէն քո տարաժամ կ՚ողբայ մահ։
Նախանձեցար Հռխիսիմէի մեծ փառքին
Եւ ցանկալով նորա հանդիստ սուրբ կեանքին։
Ա՛յս մեղապից ցաւոց աշխարհն մերժեցիր,
ԱնմահուԹեան խորանն ի վեր փուԹացիր։
Կամ քո քոյրիկ Թերեւս անչափ սիրելուն՝
Կոչեց զքեզ յերկինս ի գաւնդ Սուրբերուն.
Սուրբ Հրեշտակաց անմահ պարուն մէջ խառնել.
Նոր Հրեշտակ մ՚ալ զքեզ անոնց ընկերել։
Կամ Թերեւս ձանձրացար դու յաշխարհէս։
Բայց աշխարհն դեռ ինչ լինեն ինչ գիտես.
Անմեղ հոգիդ արդեօք տեսաւ այն վշտերն,
Որ ապագայք քեզի համար պահած են։
Հոգիդ անմեղ այդքան ջուտով ցանկացաւ
Երկինից կեանքին, ուր ոչ վիշտ կայ եւ ոչ ցաւ,
Ուր Յիսուսի դիրկն է հանգիստ փառաց գահ,
Ուր կեանքն է միշտ երանաւէտ եւ անմահ։—
— Ա՛հա կը ղժամ, հոգիդ հոգւոյս կը խոսի։

Թէ մարդկան կեանքն սաւառնի պէս կը խուսի.
Մարդիկ՝ ունկին ձանձրացած անդամ մի մեռնիլ,
Ցետոյ արդար դատաւորին ներկայիլ։

Երանելի են որք երկրի չարութեան
Համը չառած՝ կուգան յերկինից սուրբ խորան.
Պայծառ հոգւով Աստուածային լուսոյ մէջ
Կը վայելեն կեանք մի խաղաղ եւ անմեռնչ։

Բայց առաւել երանելի է ամեն մարդ,
Որ աշխարհի չարութեանից դէմ քաջայաղթ
Մարտնչելով՝ արդար ու սուրբ գործերով,
Աբիսկան մահով սլանայ Փրկչին քով։

Ասաի մի լայք անմխիթար գիս այդպէս,
Քանզ կառնեցէք դուք փորձութեանց դէմ պէս պէս.
Կայցէք Փրկչին Սուրբ Օրինաց միշտ հնազանդ,
Որ միանանք օր մի այս տեղ լուսազարդ։

Թէ իմ ծնողք եւ ազգական բարեկամք
Զիս կը սիրեն, սրտով ունին ինձ վստաք,
Թող ցիտուսի սիրով վառուած վարեն կեանք,
Որ հանդերձեալն անշուշտ գիրար հոս դանանք։

Օրհնենք Տիրոջ փառքն ու հզոր յաղթանակ,
Որ մահով մահն այսպէս ըրաւ խայտառակ։
Իւր Սուրբ Կողն արեան ցողով կուտայ կեանք
Անոնց, որ սուրբ եւ միշտ անմեղ ունին վարք։ —

— Այդպէս ուրեմն, սիրուն որդեակ, քո մահուամբ
Մեր սրտերուն լցուած ցաւօք տրտմութեամբ
Մխիթարիչ կ'ուզես ըլլալ գերթ հրեշտակ.
Օրհնեալ ըլլայ, ահ, միշտ Օրհնեալ Փրկչին կամք։

Մխիթարիչ անմահ Աստուած, Սուրբ Հոգի,
Մանկան ծնողաց եւ ամենուս տուր հոգի
Համբերութեան, խաղաղութեան եւ սիրոյ
Որ համբերեմք օրհնելով կամքդ Աստուծոյ։

1875. Սեպտեմբեր 6.
Ցոպէ։

Մամբրէ Վարդապետ
Յ. Մարկոսեան։

ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿՈՒԱՑ ՈԳԻՆ

(Շարունակութիւն և վերջ, տես թիւ 8։)

Բայց եթէ մանուկը երեք տարեկան հասակի մէջ մեռնում է, չէ՞ որ էդ էլ ազգային անտեսի աչքով ղուժ կորուստ է։ Շաբաթներով ամիսներով տարաբախտ մայրը երկիւղալից ցերեկներ, անքուն գիշերներ մանկան անկողնու մօտ անցուցել է—սա ղուժ տըն տեսական կորուստ է։ Ա՛յ ճշմարիտ է, որ մի անդառնալի կորուստ է, բայց որչափ մօր բարոյական խորութիւնը ընդարձակուել է, որպիսի բարոյական զօրութիւն նորա մէջ շարժուել է, որովհետեւ որ կեանքի խաթիւսիկ խաղից սթափուած՝ այս առաջնին անգամ ողբալի կերպով վախճանականութեան դառն առաջեւ կանգնեցաւ, այս բանը վիճակագրողը իր հաշիւների մէջ չէ թուում։ Ա՛յ, մահիցն էլ կեանք է ծագում բարոյական զօրութեանց համար, մարդս սովորում է այն եւս տանել, կրել, ինչ որ անհրաժեշտ է Աստուածոյ կամքով, բայց անհաճոյ է մարդոյ կամքին։ Ինչպէս որ ողբերգութիւնը ամենաբարձր արուեստ է, նոյնպէս և վիշտը մարդկային կամ ազգային կեանքի մէջ այն աղբիւրն է, որ տեղից որ զօրութիւն է ծագում նեղբին հոգեկան խորասուզութեան համար։

Իսկ ինչ ասենք ծերութեան համար։ Ես չեմ խօսի նոցա մասին, որոնք իրանց անկինկ գործքերով ակն յայտնի հերքում են փորձառութեան այն կարծիքը, իբր թէ ծերութիւնը նշան է անկարողութեան. ես չեմ խօսի, թէ ինչպէս երբեմն ծերութիւնը դարձեալ կարող է մի բարձր և նշանաւոր դործք յառաջացնել. ես կխօսեմ միայն նորա գոյութեան, նորա կեանքի մասին։ Աւրդեօք մի ընտանեաց մէջ մի պապ կամ մի տատ նոյն այն անարգասաւոր ծերութեան մէջ ապրում է կամ չի ապրում, նշանաւոր զանազանութիւն չէ՞ յայտնում ամբողջ ընտանեաց, ամբողջ սերնդի, ամբողջ քաղաքի կամ ամբողջ ազգի բարոյական կացութեան մէջ։—Իսկապէս եթէ նախանձամածութիւնը մի ազգին հոլանաւորում է, այն ժամանակ նորա բարի և մեծ մարդկերանցը երկար կեանք է պարգեւում. սոքա ազգի պարծանք են ոչ միայն նորանով, ինչ որ դեռ էլի բարի և մեծ կատարել կարող են, բայց նորանով, ինչ որ նոքա երիտասարդներից վայելում են։ Նոքա ընդունում և վայելում են՝ աննախանձ յարգանք, շնորհակալ պատկառանք, որ հասակակից աշխատակիցների մէջ քիչ է երեւում։ Իսկ պատկառանքի զգացումը, եթէ մի ազգի մէջ արմատն է, է մի բարոյական զօրութիւն, որ շատ տնտեսական գանձերից բարձր է։—Եւ այս օրինակը մեզ բաւական լինի։

Կարճ, մեր բոլոր նկատողութիւնները կամեցանք ակնարկել մեր երկիրը, թէ մեր երիտասարդութիւնը կարծես մի առանձին միտութիւն է ցոյց տալիս ըմբռնել այժմեան գիտութիւնը նկարագրած միակողմանութեամբ և այդպէս է ձգտում ազգի վրայ ազդեցութիւն ունենալ։ Մեր պահանջը ուրիշ է, մենք ցանկանում ենք, որ ազգի բարուց միջուկը կըրթուի և ամրանայ։ Մեր մեծ և փոքր կրթողները մի քան չափաւ է մոռանան, որչափ որ հարկաւոր էլ լինի իրական փոփոխութիւնը, որչափ որ հարկաւոր և նշանաւոր էլ լինի կեանքի նիւթական ճոխութիւնը, որչափ որ մեր պարտքն է աշխատել, որ ծանրաբեռ-

ձեռքները և կարօտեալները զուկանան, որ նոցա կեանքը ազատութեամբ շարժուի, նոքա ազատութեամբ չունէ քաշեն և արգելք չտեսանեն նիւթական հոգսերի ճնշողութիւնից,—քայց դարձեալ և դարձեալ նախ և առաջ հարկաւոր է, որ ազգի մէջ հոգեկան զօրութիւններ և ուրեմն նոցանից ծագած հոգեկան ուրախութիւններ եւ բաւականութիւններ զարթնեն. մարդը պիտի լսանայ ոչ միայն, թէ նիւթական կողմերից որքան շատ կամ որքան քիչ իր կացութիւնը լաւացաւ, այլ և իր գործերի ազատութեան մէջ կենայ լիակատար բաւականութիւնը գտնել: Նա պէտք է իմանայ, թէ ինչ որ ինքը գործում է իր բարձր և ստորին վիճակի մէջ այն է և իր վսեմութիւնը, այն է և իր սրտի ուրախութիւնը: Եւ արդարեւ, մենք երբէք չենք խոստովանել, իբրև թէ նիւթական պայմաններն են մարդուս բախտը և երանութիւնը. մենք ամենքս—որով հետև ընկերական խնդիրները քնաւ չը պէտք է թողնենք որ սա կամ նա լուծէ—մենք ամենքս, ասում եմ, միշտ և անդադար բանիւ և գործով պէտք է ապացուցանենք, թէ նախ և առաջ հոգւոյ աշխուժութիւնը, սրտի կենդանութիւնը կարող է տալ ճշմարիտ բաւականութիւն, որը անտարակոյս այնքան նիւթական կացութեան բարեկարգելուց կախեալ չէ, ինչպէս որ ընդհանրապէս շատերը սրամադիր են կարծելու:

Կեանքն ունի իր ուրախութիւնները, այս պղտում է և քարձր եւ ցած ասպիճանի վրայ կացած մարդը: Բայց կեանքի ուրախութիւնը վայելելու համար հարկաւոր է ոչ միայն նիւթական, այլ և հոգեկան հարստութիւն: Մեր անբաւեկարգ դպրոցները մեզ շատ թշուառ կրթութիւն են տալիս, որով հետեւ այդ ճշմարտութիւնը չեն ուսուցանում: մեր մամուլը ոչինչով բարձրը չէ դպրոցներից, սա էլ պակասը լացնում է, միշտ թերակիրճ երիտասարդի մտքերը գրգռուած դրութեան մէջ պահելով, իր քարոզած կեղծ նոր մտքերի միջնորդութեամբ: Բացարձակ պիտի խօսեմ, թէ մեր մամուլը ընկերական խնդիրները քարձրացնելով՝ միշտ կիսատ միջոցներ է ընտրել:— Այժմ մեր կողմից մենք չենք կամենալ այդ թերակիրճ և աղքատ երիտասարդներին մխիթարել ապագայ հանդերձեալ աշխարհի յոյսերով, ոչ էլ կարող ենք խորհուրդ տալ, որ մուսանան կեանքի ուրախութիւնները և անուշութիւնները: Բայց մենք կամենում ենք, որ դոքա չէ թէ միայն իրաւունքները ձեռք բերեն ընկերութեան մէջ, ինչպէս որ մամուլը երբեմն քարոզում է, բայց և պարտաւորութիւններ սովորեն: Մենք կարծում ենք, որ ամենաքարձր պարգեւը, որ մենք մարդուս կարող ենք տալ, չէ թէ միայն նոր իրաւունքներ ուսուցանելն է, այլ որպէս զի նա յարգելի լինի և վսեմութիւն ստանայ, նորա վրայ պէտք է նոր պարտաւորութիւններ դնենք: Նոր պարտաւորութիւնները կատարելով միայն՝ մարդս ստանում է նոր ընդունելութիւն եւ նոր բաւականութիւն: Քանի որ այս չենք սովորեցնում մեր երիտասարդներին, նոքա են և կը մնան ազգի ցեցեր, ջրմոլիկ դատարկապորտաներ:

Այս վերջը քուժելու համար էլ, այս նոր նպատակին հասնելու համար էլ առաջին միջոցը դարձեալ նոյն գաղափարականութիւնն է, որի վրայ որ վերը խօսեցանք, և որը որ մեր մէջ կենդանացնելը մեր ամենուս պարտքն է. յոյս ունենանք որ մեր նոր սերունդը, որը որ կոչուած է մեզ լուսաւո-

թուԹիւն բերելու արեւմուտքից՝ կը ձգտի իրա մէջ մարդկայնութեան բոլոր հանգամանքների կատարեալ ժողովումն հաստատել, որ մեր նոր սերունդը հեռու գոլով այն լոկ բաժանումից, հատ ու կտոր ձիւսուԹիւնից, իր միտքը կ՚ուղղէ տիեզերքի ամբողջութեան վրայ, և կը նկատէ չէ ԹէՀ միայն հատ հատ երեւոյԹները, այլ և ամբողջութեան օրէնքների մէջ բնութեան բուն պատկերը կը ճանաչէ, որ մեր նոր սերունդը իր աչքը կը դարձընէ մարդկային քաղաքակրԹութեան զարգացման լուսԹիւնը ըմբռնելու համար, իր միտքը կ՚ընդարձակէ՝ ամբողջ մարդկային ներսը Թափանցելու համար և կղգայ իր մէջ մարդկային պատմութեան սրտի բաբախմունը։ Ա՚մենայն ազգի պատմութիւնը, և մեր հայկական պատմութիւնը օրինակներով ցոյց են տալիս, ԹէՀ ինչպէս մարդը երբեմն իր օրըստօրական կեանքից տարբեր է երեւում, եԹէՀ նորա սիրտը բացէ ընդհանրութեան համար, ամբողջութեան համար, ազգային կեանքի համար։ Ա՚յսպիսի ընդհանրական ոգի մենք ցոյց ենք տուել այնպիսի ժամանակներում, երբ մեր ազգը խոր տխրութեան մէջ և անյոյս հանգամանքների մէջ է եղել։ Գուցէ երբէք մեր ազգը քաղաքականապէս այնպէս հանգիստ չի եղել, ինչպէս այժմ, իսկ՝ անտարակոյս երբէք այնքան միջոց չէ ունեցել կրթութեան համար, ինչպէս այժմ։ բայց զարմանալին այն է, որ գուցէ երբէք մեր ազգը այնպէս քաղքացուած, այնպէս բարոյապէս ընկած չէ եղել, ինչպէս այժմ։ Արդեօք մեր նոր սերունդը այս տեղ իր բուն պաշտօնը կը ճանաչէ՞։

Ս. Մանդինեանց։

ԱՆԴԻԱԿԱՆ ԾՍՂԿԱՓԱՂ

Սողոմոնի Տաճարին ստորագրութիւնը

Ընդհանուր տեսութեամբ Սողոմոնի Տաճարը Մովսէսի վկայութեան խորանին ընդարձակագոյն ձեւը ունէր, քարաչէն և ամրոցի մը նման պատերազմական պատնէշներով։ Որովհետև Մովսիսական օրէնքը եղև, ոչխարի և այծի նման կենդանեաց արիւնահեղ պատարագներէ կը բաղկանայր, ուստի Սողոմոնի Տաճարն ալ մէկ ընդարձակ քառանկիւն գաւԹի մը պէտք ունէր յատկապէս զոհերը պահելու և մորԹելու համար։ Ա՚յս զոհերուն գլուխները քՀանայապետին վրայ պնդապէս հաստատուած երկաԹէ կարգ մը օղակներուն կը խանարհեցնէին, և պատարագին ծառայող քահանային պարտքն էր զանոնք իւր ձեռքը վէՀնուլ։ Ա՚յն Սողոմոնի տաճարները քահանայ մը իւր հանդերձին Թեւերը վեր հաւքած մի սուսաՀաւոր մը խիստ նման գործեր ունեցող մէկ անձ մը էր։ Ա՚յս գաւԹը միմիայն զոհման գործոյն մէջ յարաբերութիւն ունեցողները կրնային մտնել։ Պատեբի նման մեծ տաներու տակն զոհերը այնչափ բազմաԹիւ կ՚ըլլային, որ այս գաւԹը չէր բաւէր։ Երուսաղէմի նման ջերմ կլիմայի մը մէջ տաճար մը ուր պատարագի համար զոհերու վերնուն հանապազօրեայ գործողութիւն մի էր, ուրիշ որ և իցէ հարկաւորութիւնէ զատ, լոկ քարայատակին վրայէն արիւնը սրբելու և զոհերը ու պատարագին ուրիշ մասերը լուալու կամ մաքրելու համար առատ ջուրի մատակարարութեան պէտք ունէր։

Ա՚յս պատճառիս համար Սողոմոն պղնձէ ընդարձակ աւազան մը չինել տուաւ կամ ձուլեցալ կոնք մը, որ Անգլիական չափով գրեԹէ երկու հազար

կելքն ալ կը քանդակէր և որ ալրի անուով մը լեցուն կը պահուէր : Ա. յս աւազանէն անիւներու վրայ դրուած պղտիկ պղնձի ամաններով կամ կանքեղով պէտք եղած ատեն Տաճարին զանազան կողմերը ալր կը տարուէր : Զոհերու ջննումը կամ սպանումը պատարագներով զԱստուած պաշտելուն էական մասը ըլլալով հարկաւոր էր որ Տաճարը ողջակիզին համար համեմատութեամբ ազգին մատուցած պատարագներուն ընդարձակ սեղան մի ունենար, որուն ըստ իրենց օրինաց մէկ տեղը մէջ միայն մատուցանել պէտք էր : Ա. յս պատճառաւ խիստ ընդարձակ սեղանի մը հարկաւորութիւն կար և այս մեծ սեղանը Հրէից Ժողովուրդէն «Աւրիէլ» կամ Տիրոջը Աւիւծը կը կոչուէր, այն սեղանին վրայ դրուած զոհերուն ամենարագ կերպիւ սպառելէն : Ա. յս սեղանին, ինչպէս նաև կանքեղուն, զոհերուն արիւնը վրան արկելու համար պղնձի անօթներուն, մանգանելուն և այլն, ու սպասահարկու քահանայից և սեղանին ուրիշ պաշտօնեից ու սպասաւորաց սպասահարկութեան համար հարկաւոր եղած միջոցը Տաճարին մէջ առանձին գաւիթ մը կը կազմէր : Պաշտամունքը՝ ընդարձակ կրակի մը վրայ կենդանեաց մսերու այրելէն բաղկանալով, քրիստոնէական պաշտաման նման մի և նոյն յարկին ներքև պատարագին ներկայ գտնուողը և իբր ժողովրդեան դատարան մի անկարելի էր : Պաշտամունքը հարկ կ'ըլլար բայց օդին մէջ կատարուիլ. եթէ ոչ ողջակիզին ձենէրահատութիւնը անտանելի կ'ըլլար : Հրէից հեղինակները իակ կ'ըսեն թէ սեղանը այս մասին առանձնաշնորհութիւն մի ունէր, որ հովը որ կողմէն ալ փչելու ըլլար՝ ծուխը ողջակիզ դէպ ի վեր երկինք կը վերանայր, առանձնաշնորհութիւն մի, ո-

րուն համար խիստ իրաւամբ համակիրներ բազմութիւն մի երախտագիտութիւն զգալու իրաւունք ունէր :

Ժողովրդեան համար Տաճարը երկու գաւիթ ունէր, երկրի մարդոց համար ներքին գաւիթ մը և կանանց համար արտաքին գաւիթ մը : Կանանց գաւիթէն դէպ ի երկիր մարդոց գաւիթը յարիւրաճառուկ աստիճան մը կ'երթար : Ոչ ոք ի կանանց արտօնութիւն ունէր արանց կամ "Իսրայէլ գաւիթը" մտնելու բայ ի պատարագ մատուցանելու պատճառաւ, որ ատեն ըստ օրինաց ղևտին մատուցանելէն առաջ պէտք էր վրան ձեռք տարածանել և ատր համար Իսրայէլ գաւիթէն անցնելու հարկ կ'ըլլար սեղանին մերձենալու համար :

Ժողովուրդը անձրեւէ կամ արեգական ճառագայթներէն պաշտպանելու համար կարպ մը սիւներու վրայ հաստատուած յարկաշէն մը կը չրջապատեր այլ և այլ գաւիթները : Ա. յս գաւիթներուն մէկուն մէջն էր, որ մեր Փրկիչը ձմեռ ատեն Նաւակատեաց տօնին կը չրջէր . (Յհ . ժ . 22) : Որով հետեւ իբր ազգային տաճար մը ժողովրդեան յարակայ ընծաներովը բնականապէս թանկագին և տնէից տաղէ զրամներու և անօթներու հագին հարստութիւն կը ժողովէր, ուստի ատոր համար հարկաւոր էր որ այնպիսի կողոպտիչ թշնամիներու յարձակմանց ենթակայ եղող ժամանակներու կամ դարերուն մէջ որ և իցէ ամրոցի մը ունեցած դիմադրելու ամրութեանը հաւասար պարիսպներով և պատնէշներով պաշտպանուած ըլլայ. և նոյնպէս հաւասարապէս հարկաւոր էր որ Տաճարը յարձակման ատեն պաշտպանելու համար կազմ և պատրաստ խումբ մը մարդիկ ունենար : Ա. յս ժամանակներուն մէջ ազգի մը

Տաճարը, ընդ հանրապէս խօսելով, Պաւարին և մանաւանդ ընտանեաց ա-ւանդներուն իբր պահարան եւս կը ծառայէր, և որուն համար արդարայն պատճառ մը ունէր զայն կրկնակի ան-վտանգ և ապահով ընելու։

Ա յս ապահովութեան նկատմամբ Տաճարին շինուԹեան համար Աւոու-ծոյ ցոյց տուած տեղը խիստ յարմար եկած էր։ Տաճարը Ամրհատեայ լե-րանց մէկուն վրայ շինուած էր, ուր Աբրահամ ատուածային հրամանաւ իր Իսահակ որդին զոհելու տարաւ։

Ընտրուած տեղը հողաբլուր մը կամ բարձրացեալ սպառաժ մի էր, ո-րուն արեւելեան կողմը զառ ի վայր ցոխափառու ձորը կը նայէր։ Հարա-ւային ծայրը դէպ ի վար ընթացի ձորին վրայ կը նայէր և արեւմտեան կողմը խորունկ պատառուածքով մը Սիոնի լեռնէն կ՚անջատուէր, որուն վրայ Դաւ-իթի պալատը կանգնուած էր։ Ուստի այս երիք կողմէն այս հողաբուրը կամ բարձրացեալ սպառաժը բնութեամբ անմատչելի էր, և երբ բարձր և հաստ պարիսպներով եւս ամրացաւ, ալ բո-ղոքովին անառիկ եղաւ։

Հիւսիսային կողմը սպառաժէ պատ-նէշը նեղ կիրճով մը քաղաքին միւս մասը կը միացնէր և որ ահագին ամ-րութեամբ շինուած աշտարակով մը պաշտպանուած էր. այս աշտարակը հռոմէն "turris Antonia" Ա.ղաբակ Անթոնիոյ կոչուեցաւ։ Տաճարը շրջա-պատող պարսպաց հետ այս աշտարա-կը Տաճարին ամրութիւնը կատարե-լագործեց։

Ա յս ամեն ամրութեամբ պաշտ-պանուած Տաճարը "Լեառն Տան Տեա-ւն" կը կոչուէր։ Տիրոջը Տունը, որ Անապատի Վկայութիւն խորանին կրկին մեծութիւնը ունէր, բազգատութեամբ մեծ չհինք մի չէր իր կարևորութիւնը Տէր Աստուծոյն ընակարանը ըլլալով ունեցած արբանեանը մեջ կը կայանար, որ ըստ Մարգարէից ձիթենեաց վայտե քանդակուած քերովբէից մեջ տեղը կը բնակէր։

Մովսէսի Վկայութեան խորանին նման Տիրոջը տան նախատիպին ալ առաջա-ւորութեան հացը խունկի սեղանը և Եօթնատեղեան աշտանակը (*) կը պա-րունակէր, ուր առաւօտ եւ երեկոյ միմիայն սպասաւորող քահանայ մի կը մտնէր։ Ներքին սենեակը, այն է Սըր-բութիւն Սրբութեանց սրբավայրը նոյնպէս Տապանակ Ուխտին կը բովան-դակէր, ուր միայն տարին անգամ մը, այն է Քաւութեան օրը, սոսկ քահանայա-պետը կը մտնէր։ Ա յս երկու սենեակաց միջոցը իրենց սրբութեան և ներքին շքեղութեան մէջ կը կայանար։ Ա-տաքին ձեւով հաղիւ թէ իբր ճար-տարապետական գործ մի կրնային նը-կատուիլ ուրիշ շէնքերու հետ կա-պակցած ըլլալնէ, և որոնք քահանայից և տաճարին վերաբերեալ ուրիշ վար-ձաններու համար սենեակներ կը պա-րունակէին։

Տիրոջը Տունը և Տիրոջը տան լե-ռը իրարմէ որոշել պէտք է։ Առաջին անունը այն երկու սրբատան սենեակաց կը վերաբերի, և վերջին անունը ամ-բողջ շէնքերուն, իրենց պարիսպները

(*) Եօթնատեղեան աշտանակի պատկերն կը տեսնուի ի Հռոմ Տիտոսի յաղթութեան կամա-րին վրայ, զոր ըլ Քրիստոսի 70 թուին երու-սաղէմ քաղաքն և իր Տաճարն առնուելով կոչ-պուտներուն մէկ մասն Հռոմայեցւոց ձեռքն ան-ցաւ։ Յովսեպոս կ՚ըսէ թէ. "Հռոմայեցիք Տաճարն կործանելէն վերջն յանոր մէջ գտնուած գանձերն, այսինքն ոսկեզէն սեղանն և Եօթնատե-ղան աշտանակին յաղթանակաւ Հռոմ տարին ո։ Ա.ամեր Վեսպասիանոսի Տիտոսին անուն լիրան ըս-տորոգուած Տաճարին մէջ դրուեցան։ Ա.մե-նայն հաւատարմութեամբ հրէրդ Տաճարին ոս-կեզէն աշտանակին յար և նման շինուած էր ուռա-ջինն։

ի ամուսնանալը վիճակեց առնելով։ Ա. յս Տիրոջը Տան լեռը Ղեւտացիներ կը պահպանէին, որոնք գիշեր և ցորեկ կատարեալ վինուածական պաշտպանական դիւրութեամբ մը կը հսկէին։

Երկրորդ Տաճարը։

Առաջին Տաճարին վինուածեան առաջին Սողոմոն. բոլոր դրացի իշխաններէն և Թագաւորութիւններէն ընծայաբերութեան և բարեմաղթութեան նամակներ ընդունած էր եւ սեղանին կանգնուած առանց ու Տիրոջը տան ընծայման ժամանակ ամբողջ Հրեական Թագաւորութիւնը ցնծութեան աղաղակներով հնչեց և բոլոր դրացի ժողովուրդները Իսրայէլի հետ ուրախացան։ Բայց սակայն, երբ գերութեան որդւոց միացորդները սակաւաթիւ և բեկեալ սրտիւք վերադարձան առաջնակրու մեջէն Երկրորդ Տաճարը վերաշինելու համար, որուն իրենց աչքին առաջնորդացը կամ իշխանացը մեղքերը պատճառ եղած էին, շուտ գուան որ թէև առաջին չէնքը ուրախութեան և խաղաղութեան գործ մը եղած էր, ներկայն հակառակութեան և վտանգի առարկայ մը պիտի ըլլար։

Սամարացիք նախ մարդ ղրկելով իմացուցին թէ իրենք ալ իրենց աղջակին էին եւ իրենց հետ վինութեան միանալիս կը փափաքէին. սակայն Զօրաբաբէլ պատասխանեց. "Ոչ է մեզ եւ ձեզ արժան վինել զտուն Տեառն Աստուծոյ, որպէս և հրամայեաց մեզ Կիւրոս Թագաւոր Պարսից"։

Ա.սոր վրայ Սամարացիք երկրին միւս ժողովրդեան հետ միաբանելով Պարսկաց խորհրդականներէն զոմանս կաշառեցին, որպէս զի խորամանկելով Կիւրոսի հրովարտակը եւս դարձնել տան։ Կիւրոսի մահուանէ վերջ (նախ քան ՔՀրիստոս 530) իւր որդւոյն իշխանութեան աեն Սամարացիք իրենց խորամանկութիւնները նորոգեցին եւ վերջապէս յաջողեցան վինութեան շարունակութիւնը արգիլելու հրովարտակ ստանալ։

Ա.յս Կիւրոսի հրովարտակին տալուեցէն տասն և վեց տարի վերջ (նախ քան ՔՀրիստոս 522) տեղի ունեցաւ։ Ա.յս տասն՝ որ Անգէ եւ Զաքարիա իրենց մարգարէութեան պաշտօնը կատարեցին։ Ա.յն տասն Զօրաբաբէլ քահանայապետութիւն ստանալով նորէն վինութեան ձեռք զարկաւ, որուն վրայ անմիջապէս Սամարացւոց ընդդիմութիւնը վերանորոգեցաւ և խնդիրը Պարսից Թագաւորին առջեւ բերուեցաւ որ աթոռը քարձրացած էր։

Դարեհ իւր հասան Կիւրոսի հրովարտակը ճանչնալով և հաստատելով շուտ մը վճիռը վերջացուց, հրամայեցաւ նաև որ եւ իցէ եթէ մեկը ուրիշ նոր ընդդիմութիւն մը հանէ, իւր տունէն փայտ մը առնուելով վրան պիտի կախուի։ Ա.յս հրովարտակաւ վինուած Զօրաբաբէլ Տաճարին վինութիւնը յառաջ մղեց և հուսկ ուրեմն Ա.փոքանոյն մէջ, Դարեհի Թագաւորութեան վեցտասաներորդ տարին՝ վինութիւնը լմնցաւ։ Բոլոր ժողովուրդը Առաջաւորութեան ոճը ամենամեծ ցնծութեամբ ոճնեց Երկրորդ Տաճարին նուիրական ընծայման առեն։ Ահա այսպէս Զօրաբաբէլի ճարտարապետութեամբ վինութիւնը յաջողութիւն գտաւ ու կատարեցաւ։

Երիտասարդք կը ցնծային, բայց ծերունիք, որոնք առաջին Տաճարը դեռ եւս կը յիշէին, Տաճարին չքեղութեան և մեծութեան մասին եղած նուաղութեան վրայ կը տխրէին։ Ա.յս Երկրորդ Տաճարը առաջինի կէս չափն էր միայն, և իր նիւթերը խիստ տուրին էին։

Ը Ր Ա Ն Ց Տիրոջ երբ կ՚ապրեմ,
Ելիէ ապրիլ կրնամ կոչել.
Բան մը սիրեմ չ՚ունենալ տար ինձի
Կամ իմ սիրտս գոհացնել։

Անոնք յոյսեր վաճառ ունին
Փախչակին պես կը խաւիճին.
Ինչպես փետուրն օդին վրան
Խաղը կ՚ընայ ամէն հովին։

Բայց կը տեսնեմ ահա հիմայ
Թէ ինչ որ ինձ կը պատահի.
Հաւէ Քրիստոս հետս ըլլայ՝
Վախճանը քաղցր է եւ բարի։

Ես խոհեմաբար նա խոստացաւ՝
Իմ պարտքս է սոսկ հաւատալ իրեն
Ան որ ինձի համար մեռաւ
Յաւիտեան ցաւերս՝ անձուկս ամէն։

"Դուն պարզապէս ինձ հետեւէ
Մի հարցներ, քայց հաւատա՛.
Պէտքի առենդ ինձի կանչէ
Ես քեզ կ՚օգնեմ, եղիր վստահ"։

Ա՛յ, Զայնիդ ես հնազանդած
Անձս քեզի, Տէր, կը յանձնեմ
Ինչ որ ինձի տեսնես պատշաճ
Ան է բարին, ապահով եմ։

Բայց երբ ճամբան է մոմեզրկած
Եւ կը խաւվի մարմինս երկչոտ
Թոյլ քու խոստումդ եւ սէրդ
Ձիս սմաքին եւ քերեն մօտդ։

Թարգ.
Ց-վ. Տ-ան-ճ-ի-ան։

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՄՈՒԲՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ

Մ Ե Ր համազգի պատգամաւորները, Յոյս և Ա՛ռաջ ազգային պարբերաթերթերուն մէջ եկեղեցականաց ամուսնութեան և ամուբութեան վերայ յօդուածներ կարդալով, նամակագրութեամբ կը խնդրեն Աիծիէ Խըմ բագրութենէն՝ իւր համոզումն յայտնել այս մասին։

Աիծ, երբեմն պետրպատիս կրօնական Ա՛մագիր, անշուշտ իւր համոզումն եւս հաստատած պիտի ըլլայ կրօնական հիմանց վերայ։ Ինչպէս կը հաւատանք, որ Քրիստոնէական Աբբայքն է ամուսնութիւնն սրբագործողն և նորա արժանաւորութիւնն հրաւիրողն, նոյնպէս պիտի հաւատանք, որ Քրիստոնէական Աբբայն, ինչ որ խոստացած է ամուբութեան կամ կուսութեան նպատակաւ, ճշմարիտ է և շահաւէտ, երբ կատարուի քան պատուիրանն Քրիստոնէական Աբբային։ Երբ կատարուի, ասացինք, վասն զի ինչ տեղ պատուիրանաց կատարումն չըկայ, այն տեղ ոչ ամուսնութիւնն ամուսնութիւն է և ոչ ամուբութիւնն՝ ամուբութիւն։

Ուստի՝ ի քայ Թողուլ վերջնումներն (որք ոչ միայն ամուբի, այլ և ամուսնացեալ կենաց մէջ կարեն ապրիլ մարդոյ անձնիշխանական կամաց չարաչար զործածութենէն), մենք պիտի համառօտիւ միայն յառաջ բերենք՝ մեզ ինչ կերպով խոստացած է Նոր Աբբայարանի մէջ եկեղեցականաց ամուսնութեան կամ ամուբութեան վերայ։

Նոր Կտակարանն ամենեւին լռութիւն պահած չէ այս մասին.

—"Պարտ է Եպիսկոպոսին անարատ լինել, միոյ կնոջ այր, արթուն, հեզ, ցած, պարկեշտ, հիւրասէր, ուսուցիչ . . . զի իւրում տանն իսկ բարւոք վերակացու լեալ իցէ, որպեսզի ուրեմն ունիցի, որ՝ ի հնազանդութեան կացին ամենայն պարկեշտութեամբ : Այլ թէ ոք իւրում տանն վերակացու չը գիտիցէ լինել, զիարդ Եկեղեցւոյ Աստուծոյ խնամակալ լիցի : . . Եղիցին և կանայք նոցա պարկեշտք, մի չարախօսք, հեզք, հաւատարիմք յամենայնի » : Ա . Տիմ . Գ . 2 . 4 . 5 . 11 :

« Այսպէս այնորիկ իսկ Թողն զքեզ ի Կրետէ, զի որ ինչ միանգամ պակաս իցէ ուղղեսցես և կացուսցես քոյ քաղաքայ երիցունս , որպէս և ես քեզ պատուիրեցի , եթէ ոք անարատ իցէ , միոյ կնոջ այր , որդեակս ունիցի հաւատացեալս եւ ոչ յամբաստանութիւն անառակութեան , կամ անհնազանդս : Զի պարտ է Եպիսկոպոսին անարատ լինիլ , որպէս և Աստուծոյ տնտեսի . մի յանդուգն , մի բարկացող , մի թիւամանող , մի հարկանող , մի զօշաքաղ , այլ հիւրասէր , բարեսէր , ցած , արդար , սուրբ , ժուժկալ » , Տիմ . Ա . 5–8 :

Նոր Կտակարանի վերոգրեալ խօսքերն կ'ենթադրեն եկեղեցական պաշտօնեայն կամ հովիւն ամուսնացեալ և հայր զերդաստանի : Սակայն այս չը նշանակեր՝ թէ նոյն խօսքերն կը պատուիրեն կամ կը հրամայեն, որ եկեղեցական հովիւն անպատճառ ամուսնացեալ լինի : Եթէ ասուի թէ՝ եկեղեցական հովիւ ամուսնանալն անհրաժեշտ կարեւոր է , որպէս զի լինի Օրինակ հաւատացելոց , առ այս կը պատասխանենք , որ հաւատացելոց օրինակ լինելու համար՝ կարեւոր չէ անպատճառ ամուսնական վիճակին ընդունիլ : Ահա օրինակ լինելու պայմանները . « Օրինակ լինիլքո հաւատացելոց՝ բանիւք , դիտողութ , սիրով , հաւատովք , սրբութեամբ » : Ա . Տիմ . Դ , 12 . « Այնեցուն զանձն օրինակ կացուցանել՝ գործոց բարութեան » . Տիտ . Բ . 7 : Եկեղեցականի ամուսնութիւնն Օրինակ լինելը— անհրաժեշտ պայման համարել՝ կը նշանակէ Աւետարանի ոգւոյն հակառակել, որ չափերը ամենաւելին նշանագրական կամ բառական կանոնաց մէջ տնհմանափակել ջմեղ : Այս մասին մի կատարեալ ապացոյց է յոյս Աւետարանչաց խօսքերն , որք մի և նոյն իրողութիւնն տարբեր ձեւերով կամ բառերով կը պատմեն և ամենաւելին բառական ըստ տրկութեան հետեւութիւն չը նշմարուիր իրենց ատացուածոց մէջ: Սեր փրկիչն եւս օրինակ է մեզ ամեն բանի համար , և սակայն գիտենք , որ նա մարդկութեան ամենէն հանրական յարաբերութեանց մէջ միայն կենցաղավարեցաւ : Նոյն իսկ Ս . Պօղոսն , որ Նոր Կտակարանէն յառաջ բերած խօսքերուս հեղինակն է , ամուսնացած չէր :

Սուրբն Պօղոս , որ ամուսնութիւնն արգելուլներն մերժելոց և անհաւատից նկարագրով կը նկարագրէ , (« Բանեցսին ոմանք ի հաւատոցն և հայեցսին յոյս մոլորութեան . . . որ արգելուցուն յամուսնանալոյ , Ա . Տիմ . Դ . 2 . 3 . ») ոչ նուազ կը յարգէ նաեւ ամուսնութիւնն , ոչ թէ միայն յարմար դատելով այն վտանգաւոր ժամանակին համար , յորում կը գտնուէր Եկեղեցին , Ա . Կորնթ . Ը . — 26–29) . այլ իբրեւ մէջտղ զանձն բոլորովին Աստուծոյ նուիրելու համար : « Այլ կամիմ զձեզ անհոգս լինել . զի որ անկինն է՝ հոգայ զՏեառնէն , թէ որպէս հաճոյ լիցի Տեառն . և որ կանամբին է , հոգայ զաշխարհ

հիա՝ թէ որպէս հաճոյ լինի հնազ իւրում։ » Ա. Կորնթ. Ե. 32–35։

Այսու Պօղոս Առաքեալն Յիսուսի խօսքերն յառաջ կը բերէ. « Ուտեն ընդ նա աշակերտքն. եթէ այդպէս ինչ միասն ունիցի ընդ այր և ընդ կին, լաւ է ամուսնանալ։ Իբր նա ասէ ընտրեալ, ոչ ամենեքեան բաւական են այդմ բանի, այլ որոց տուեալ է » ։ Մատթ. ԺԹ. 10–12։

Ամուսնութեան մասին Աստուածաբանի մէջ գտնուած խօսքերն կատարելութեան խորհրդներ են, որ կարող են, և ոչ թէ հասարակութեան մէջ հանրական կիրառութեան համար որուած օրէնքներ. վասն զի այնուհետեւ երկրիս ընկերականութիւնն պարզապէս երկնից ընկերականութիւն պիտի դառնար։ Այն կերպիւ որ Յիսուս Քրիստոս կը նկարագրէ ամուսնութիւնն, ամենեւին միասն չէ մարդկութեան։ Յիսուսի Քրիստոսի խօսքերէն պարզապէս կը տեսնուի, որ ամուսնութիւնն մի բացառութիւն է և ոչ թէ հանրական օրէնք, և այս բացառութիւնն մարդկային կատարելութեանն թռիչ տալու համար է։

Պ. Պօղոս, եւրմէն առաջ իւր Արդապետն, ամուսնութեան վերաբերեալ խօսքերով ամենեւին առաջի այլոց ունեցած չէն մի առանձին դաս Եկեղեցւոյ։ Նոքա ամուսնութեան վերայ ընդհանուր տեսութեամբ նայած են, այսինքն ոչ միայն եկեղեցական պաշտօնեայն, այլ և մարդկութեան աշխարհիկ կամ քաղաքացի անդամն (թէ արական սեռէն լինի և թէ իգական) եւս կարող է կոյս մնալ, ամուսնի լինիլ։ Բայց որովհետեւ Յիսուսի Քրիստոսի և Պ. Պօղոսի ակնարկած ամուսնութիւնն խիստ կատարելութիւն կ'ենթադրէ, սակաւներուն միայն պահուած, ուրեմն անհնարին է որ այն կատարելութեան նորհուածքն համ առաջարկն յատեւ եկեղեցականաց չը վերաբերի։

Երբ մի եկեղեցական պաշտօնեայ կզգայ Հոգւոյն Սրբոյ ներքին մղումն, որ ինքն ընդունակ է ամուսնութեան, ամենեւին չը պիտի տարակուսի, թէ ամուսնութեամբ կարող չէ օգտակար լինիլ Եկեղեցւոյն. վասն զի մաքուր և անձնուէր ամուսնութիւնն աւելի օգտակար կարէ լինիլ քան ամուսնութիւնն։ Կան այն այն պիտի ժամանակներ և հանգամանքներ ուր այն ծառայութիւնն որ ամուսին պաշտօնեայն կարող է մատուցանել Եկեղեցւոյն՝ ամուսնացեալն կարող չէ լիովին մատուցանել։ Թողնենք Եկեղեցականութիւն, եկենք այս սահմանին, և տես պիտի տեսնենք, որ աշխարհի մէջ մեծ գործքեր կատարող մարդիկ, գրեթէ մեծաւ մասամբ, ամուսին կեանք վարած են և կամ այնպիսի ամուսնական կեանք ունեցած են, որ ամուսնութենէ տակաւ տարբերած է։ Կամաւոր ամուսնութիւնն ամենեւին թշնամական դրից մէջ չը դներ ղեկեղեցական պաշտօնեայն ընկերականութեան նկատմամբ։

Բայց եկեղեցական պաշտօնեի ամուսնութիւնն այն ժամանակ միայն բարի է, երբ իրրեւ մի դրական և յատուկ կոչումն է հաւատական ընդհանուր կոչման մէջ։ Ամուսնութիւնն եթէ մաքրութեան եւ անձնուիրութեան մի ծարաւ կամ հատատուն իղձ չէ, որչափ պարկեշտ եւս լինի չանենի ամենեւին այն արժանաւորութիւնն, զինչ որ ունի Նոր Կտակարանի մէջ յիշուած ամուսնութիւնն։ Երեւելի է, որ անհպատակ ամուսնութիւնն աւելի չը նահանջէ հովուական արժանաւորութիւնն՝ անկանոն և անպատշաճ սովորութեամբ։

Ա՛յսն ալ առանձնական կենաց ձանձրոյթն կարէ դիւրաւ հրապուրել ըզպաշտօնեայն, որ իւր առանձնարաշնէն սրտաբոյց հրճուանք և սիրափանք որոնէ, յորմէ կարեն յառաջ գալ երկար և յաճախ այցելութիւնները, ժամավաճառութիւնները, անտիաբանութիւնները, որով և կասկածանաց կ՚ենթարկուի ամուրիական անարատութիւնն։ Ա՛մուրիական վիճակի մէջ մեծ սրբութիւն պէտք է, որ մարդ կարենայ ամեն ատեղտուկ և սխալ գաղափարներ՝ ի բաց փարատել։ Ո՛չմարիտ է որ ամուրիութիւնն մի սուրբ և հրեշտակային գաղափար կը պարունակէ իւր մէջ, բայց պէտք է քննել նախ թէ մեր ամուրիութիւնն ունի՞ արդեօք այս չնաշխարհիկ յատկութիւնն։

Ա՛հա ընդհանուր կանոն. — Երբ ամուրիութիւնն մի ղէմ չէ Աստուծոյ թագաւորութեան համար, լաւ է ամուսնութիւն քան զամուրիութիւն։ Ա՛յսն ալ եկեղեցականութիւնն երբ ըզ շահիր հովուի ամուրիութենէն՝ անշուշտ կը տուժէ։ Իսկ եթէ ամուրիական կատարելագործութեան եւ սրբութեան մեծ գաղափարն՝ ի բաց թողուինք, և զմարդիկ այնպէս ընդունինք, ինչպէս որ են, ամուսնացեալ հովիւն աւելի օգտակար է քան ամուրին, մանաւանդ երբ հովիւի կինն եւս այն է, ինչ որ պէտք է լինել։ Ա՛յս կարեւոր կէտն առանց ուշադրութեան Թողած չէ Նոր Կտակարանն. քանզի ամուսնացեալ եկեղեցականաց պարագաներն Թուած ժամանակ, Թուած է նաև իրենց կանանցն, «Նոյնպէս և կանայք նոցա պարկեշտք, մի չարախօսք, հեղք, հաւատարիմք յամենայն»։ Ա. Տիմ. Գ. 11։ Ի՛նչ եկեղեցականի կինն մտանակից չէ իւր հոգեբանութեանն և զբաղումներուն, (որպէս եւս լաւ ամուսինն լինի) միշտ արդելք և գայթակղութիւն է հովուական պաշտօնին։ Ա՛յսպիսի պարագայից մէջ եւս կը տեսնենք ահա, որ ամուրիութիւնն դիւրութիւններ ունի պաշտօնի անարգել կատարման համար։

Նոր Կտակարանն, որուն մէջ քնուած է մարդոյ սրտի խորքն ու կարողութիւնն, ամուսնութեան պատուէրին հետ ամուրիութեան յարգն եւս չը մոռանար, հարկաւ ամուրիութիւնն իբրեւ բացառութիւն, իբրեւ կատարելութիւն նկատելով։ Մեր Հայոց առաքելական Եկեղեցին եւս եկեղեցականաց նկատմամբ ոչ ամուսնութիւնն անպայման կարեւոր կը համարի և ոչ ամուրիութիւնն։ Ունի ինչպէս ամուսնացեալ, նոյնպէս և ամուրի պաշտօնեայք, երկուքն եւս ի վերայ հիման ազատ ընտրութեան։ Եթէ ամուրիութեան զեղծուածն կը հետեւի որ ամուրիութիւն պէտք չէ. ամուսնութեան զեղծուածն եւս կը հետեւի ուրեմն որ ամուսնութիւն պէտք չէ։ Սակայն ինդիրն զեղծման վերայ չէ, այլ եթէ կան հանգամանաց։ Ամուսնութիւնն առանց զեղծման օրհնուած է. ամուրիութիւնն՝ առանց զեղծման օրհնուած և գովուած է։ Զանազանէ որ երկոքեան եւս իրենց սրբութեան և անարատութեան մէջ պահուին. զանազանէ որ երկոքեան եւս Նոր Կտակարանի սրբագիծ պայմաններն ունենան, և այնուհետեւ պիտի տեսնենք, որ թէ ամուսնացեալն և թէ ամուրին օգտակար են Աստուծոյ թագաւորութիւնը յառաջացնելու համար։

Ուրացողն Յուլիանոս, նշմարելով որ Աւետարանի յառաջադիմութեան մի գլխաւոր պատճառն Քրիստոնէից վարուց սրբութիւնն էր և մանաւանդ եկեղեցական պաշտօնէից, հրամայեց հեթանոս քուրմերուն, որ իրենց կա-

Նայքն, զաւակներն ու ծառաներն նոյն վարուց սրբութեան մէջ պահեն, յարեամ քրիստոնեայք կը պահպանէին։ Ուստի ամուրի եկեղեցականաց մեծաւոյն ներն դիտած ժամանակ ամուսնացելոց ընտանեկան կենաց խորքն եւս թափանցելու եւ զննելու է։ Եւ երբ այս անուշադրութիւնն անենք, պիտի տեսնենք ակներեւ, որ յանպանքն, ոչ թէ ամուսնական կամ ամուրիական դրութեան մէջ է, այլ մարդոյ մէջ է, մարդն է զոր պէտք է սրբել, մարդն է, զոր պէտք է Աւետարանի հոգւով վերանորոգել, մարդն է, որ իւր կոչումն կը փառաւորէ թէ յամուսնութեան եւ թէ յամուրիութեան։

ՃԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Բեթլեհէմի հայ օրիորդ մի, նշանուած լինելով մի Յոյն երիտասարդի հետ, երբ եկեղեցին կը տարուի պսակուելու համար, Յունաց վանուց Տեառէ Մեծապօլեան կը յայտնէ թէ՝ նախ պէտք է վկրտուի օրիորդն եւ ապա Պռակի խորհուրդն կատարուի։ Մեծապօլեի սոյն յայտարարութեան եւ յամառութեան վերայ ծնողք եւ աղգականք կը զարմանան եւ օրիորդն եկեղեցիէն հանելով՝ խուռն բազմութեան մէջէն կ'առնուն եւ տուն կը բերեն՝ Յոյն երիտասարդի հետ չ'ամուսնացնելու պայմանաւ։ Երիտասարդի ծնողքն եւ աղգականքն միջնորդ կը ձգեն եւ կ'առաջարկեն որ ամուսնութեան խորհուրդն Հայոց եկեղեցւոյն մէջ կատարուի։

Ա՛ւ այս անօրինութեան Ս. Ամուսոյս վարչութեան կողմէն՝ օրինաւոր երաշխաւորութիւն առնուլ, նետ պսակման հարան վերատին չը վկրտելու պայմանաւ։

Երաշխաւորութիւնն առնուելոյ, երիտասարդի ծնողաց տունն գրաւ, դրաւեցաւ վաւերական գաշնագրով եւ Պռակի խորհուրդն կատարուեցաւ մեր Եկեղեցւոյն մէջ։

— Ռէմիջեի Արաբ երիտասարդ մի իւր քրոջ հետ մեղսական յարաբերութիւն ունեցող Պատասրն (Մոլլան) սպանելուն համար, հրամանաւ Տէրութեան գլխատեցաւ քաղաքիս մէջ, քանզի դատաւորի մերձաւորքն չը հաձեցան արենապին առանալով՝ ազատ թողուլ նոյն երիտասարդն։

— Հրէայք օր աւուր բազմանալու եւ յառաջ երթալու վերայ են Պաղեստինի մէջ։ Մեծամեծ շինութեայ ձեռնարկած են եւ մի քանի տարուան մէջ բաւականին չինքեր յառաջ բերած են

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՍՐԵԿ ՓՈՓՐԱԴԻՐ, մաքուր սրբագրութեամբ եւ վայելուչ կազմով։
Գին 12 դահեկան։

ԱՒՏԱՐԱՆ ՓՈՓՐԱԴԻՐ, ընծիր օրինակաց բազդատութեամբ տպագրեալ, վայելուչ կազմով։
Գին 8 դահեկան։

Սուրբ Աթոռոյս տպարանէն ի լոյս ընծայուած գրեանքն գլխաւորապէս կը ծախուին ի գրավաճառանոցի Ս. Աթոռոյս, եւ ի փոխանորդատան Երուսաղէմի ի Կ. Պոլիս։

	Դրս	Փոյ
Հեգերէն խոշորագիր. Տպեալ 1869.		30
Հեներկա եւ Մարիամ. Տպեալ 1870.	2	20
Հրահանգ սիրոյ, դարձ Մայեզեան Յովհէի վարժապետի. Տպ. 1870.	2	
Պերուբնա Եղեսացի, եւ Եսայի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1868.	3	
Ձայոց գիրք. Տպեալ 1873.	300	
Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.	4	
Ճառ դպրոցական. երկու փոքր տետրակներ. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867.		30
Ճարտասանութիւն առ Ձեռն. աշխատասիրեալ Եղիազար Մուրատեան.	3	
Մատենագրութիւն Նախնեաց. Տպեալ 1856.	6	
Մատթէոս Ուռհայեցի, դարձ Նախնեաց ժի դարու. Տպեալ 1869.	14	
Մեկնութիւն Եփեսացւոց. Տպեալ 1850.	25	
Մեկնութիւն յայտնութեան. Ներսիսի Լամբրոնացւոյ. Տպեալ 1855.	10	
Միքայէլ Ասորւոյ Ժամանակագրութիւն, դարձ ժի դար. Տպեալ 1871.	16	
—Նոյնը՝ ուրիշ դէպագրով բաղդատուած փոքր ինչ տարբերութեամբ.	12	
Յովհաննէս կաթողիկոս, սրատեսութիւն Հայոց, դարձ Նախնեաց թ. դարու.	10	
Յովսէփ Դեղեցիկ. Տպեալ 1849.	10	
Նարեկ. աղօթաբանասոյց Ս. Հօրն Մերոյ Գրիգորի Նարեկացւոյ. Տպ. 1868.	12	
Նոր ընթերցարան, Տպեալ 1868.	5	
Ողբերգութիւն ի մահն Ներսէս, Տպեալ 1863.	4	
Ոսկան Հայրենասիրի. Բ, Տպ 1874.	4	
Ոսկեմն բառից. Տպեալ 1857.	18	
Ոսկեմն ոտանաւորութեան, Տպեալ 1869.	3	
Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.	8	
Պատմութիւն նոր կտակարանի, Տպեալ 1872.	7	
Պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, քաղուածոյ թարգմանութեամբ. Տպ. 1872.	5	
Պատմութիւն Երուսաղէմի. աշխատասիրեալ Խորէն վարդապետ. (**)	8	
Պատմութիւն Ս. Լուսաւորչի. Տպեալ 1867.	4	
Պատմութիւն Լենկթեմուրայ. Տպեալ 1873.	10	
Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870.	6	
Պատմութիւն լատինական. Տպեալ 1872.	7	
Պատմութիւն Հայաստանեայց, առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ. Տպեալ 1872.	16	
Պատմութիւն երկամեայ պատերազմութեան ի Հայաստան, Տպեալ 1871.	20	
—Նոյնը՝ Գաղղիարէն լեզուաւ.	20	
Քարոզս խոշորագիր, այլ եւ այլ անգամ տպուած.	10	
—Նոյնը՝ մեծ գիրքով	6	
—Նոյնը միջակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873;	6	
Նոյնը՝ փոքր գիրքով եւ մանր գրով.	3	
Վեցն օրագիր, կազմեալ 1866ին մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ.	40	
Վարդապետութիւն Երուսաղէմի, Տպեալ 1859 : (**)	4	
Վարժութիւն վանական մանկանց. Տպեալ 1868.	6	
Տանիէլ տեղապետութիւն Երուսաղէմի. Տպեալ 1855. (*)	3	
Տարերք խմաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (*)	6	
Տիեզերութիւն Հովսեփեան. Տպեալ 1856. (*)	8	
Տրամաբանութիւն, Պատուելի Գրիգորի Փէշտիմալճեան. Տպեալ 1853. (*)	18	
Տօնացոյց. Տպեալ 1868.	10	
Քրիստեան. հին սեռ, Տպեալ 1872.		20
Քրիստեան Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1871.	2	20
Քրիստոնէութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870.	4	
Քրիստոնէութիւն Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1869.	3	
Քրիստոնէական հանուածոյ, Հայերէն եւ Ասորերէն լեզուաւ, Տպ. 1870.	2	
Օրացոյց եւ գուշակութիւնք օդոց.	1	

ՅԱՆԿ

ՍԿՏԵՄԲԵՐ

Կրթարան Աբեղաբանական բանից. — ԴԱՍ Ե.
— Անտարբերութիւն կրօնական. (Շար. Ա վէրջ) 193—202
ՄԱՀԱԳՈՑԾ. — Եղերք ՚ի տարաժամ մահ
Մուրատայ, դեռահասուկ որդւոյ Մեծ.
Բռաքալոյ Ց. Մուրատեանց . . . . . 203—205
Մեր ժամանակուայ ոգին. (Շար. Ա վէրջ) . . 206—208
Անգլիական Մաղկաքաղ . . . . . 208—212
Ամուսնութիւն եւ ամուրիութիւն Եկեղեցական . . . . . 212—215
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ . . . . . —216
Նոր հրատարակութիւնք . . . . . —216

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով։

Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ մէճիտիէ, հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի։

Գ. Ջատ տեսրակ առնել ուզողը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս գահեան վճարէ։